

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος: Σχεδιαστικές αναπαραστάσεις του άμεσου περιβάλλοντος των παιδιών δημοτικού

Ελένη Πρίντζιου

**Επιβλέπουσες: Βασιλεία Χρηστίδου, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου
Θεσσαλίας**

**Φωτεινή Μπονώτη, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου
Θεσσαλίας**

Βόλος, 2018

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω εκείνους τους ανθρώπους που ο καθένας με τον δικό του τρόπο συνέβαλαν ιδιαίτερα στη διεξαγωγή της έρευνας και στη συγγραφή της πτυχιακής μου εργασίας.

Πρωτίστως, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην επόπτριά μου Καθηγήτρια Βασιλεία Χρηστίδου για την άριστη συνεργασία που είχα μαζί της, την ανεκτίμητη βοήθεια, τις χρήσιμες υποδείξεις και συμβουλές της, καθώς και τη συστηματική καθοδήγησή της καθ' όλη την πορεία της συγγραφής. Παράλληλα, θα επιθυμούσα να ευχαριστήσω την Καθηγήτρια Φωτεινή Μπονώτη, η οποία στήριξε την προσπάθειά μου και συνέβαλε στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Ακόμη θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου και στους διευθυντές αλλά και σε όλους/όλες τους/τις δασκάλους/δασκάλες των σχολείων, που επέτρεψαν τη διεξαγωγή της έρευνάς μου στο σχολείο τους, παραχωρώντας μου όσο χώρο και χρόνο χρειαζόμουν. Επιπροσθέτως, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλα τα παιδιά που πήραν μέρος στη παρούσα έρευνα χωρίς τα οποία δεν θα είχε υλοποιηθεί.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τις αγαπημένες μου φίλες που ήταν δίπλα μου κάθε στιγμή και μου έδιναν δύναμη και θάρρος να συνεχίσω.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψησελ. 5	σελ. 5
Κεφάλαιο 1^ο: Εισαγωγήσελ. 6	σελ. 6
Κεφάλαιο 2^οσελ. 7	σελ. 7
2.1 Εισαγωγή.....σελ. 7	σελ. 7
2.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....σελ. 7	σελ. 7
2.2.1 Οι αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος που ζουν.....σελ. 7	σελ. 7
2.2.2 Οι χώροι παιχνιδιού και οι αντιλήψεις των παιδιών γι' αυτούς τους χώρους.....σελ. 12	σελ. 12
2.2.3 Η ικανότητα σχεδιαστικής αποτύπωσης του χώρου διαβίωσης των παιδιών.....σελ. 15	σελ. 15
2.2.4 Δυνατότητα αυτόνομης μετακίνησης των παιδιών στις σύγχρονες πόλεις και στις αγροτικές περιοχές.....σελ. 16	σελ. 16
2.2.5 Κριτήρια επιλογής των παιδιών για το μέρος που παίζουν.....σελ. 22	σελ. 22
2.3 Το σχέδιο ως ερευνητικό εργαλείο.....σελ. 24	σελ. 24
2.4 Η παρούσα έρευνα.....σελ. 26	σελ. 26
Κεφάλαιο 3^ο: Μέθοδοςσελ. 27	σελ. 27
3.1 Εισαγωγή.....σελ. 27	σελ. 27
3.2 Δείγμα.....σελ. 27	σελ. 27
3.3 Εργαλείο συλλογής δεδομένων.....σελ. 28	σελ. 28
3.4 Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....σελ. 29	σελ. 29
3.5 Ανάλυση των δεδομένων.....σελ. 31	σελ. 31
3.5.1 Κωδικοποίηση σχεδίων.....σελ. 31	σελ. 31
3.5.1.1 Φυσικό περιβάλλον.....σελ. 32	σελ. 32
3.5.1.2 Ανθρωπογενές περιβάλλον.....σελ. 32	σελ. 32
3.5.1.3 Κοινωνικό περιβάλλον.....σελ. 32	σελ. 32
3.5.2 Κωδικοποίηση συνεντεύξεων.....σελ. 33	σελ. 33
Κεφάλαιο 4^ο: Αποτελέσματασελ. 34	σελ. 34
4.1 Εισαγωγή.....σελ. 34	σελ. 34
4.2 Σχέδιο α'.....σελ. 35	σελ. 35
4.2.1 Απεικόνιση στοιχείων από το φυσικό περιβάλλον.....σελ. 35	σελ. 35
4.2.2 Απεικόνιση στοιχείων από το ανθρωπογενές περιβάλλον.....σελ. 37	σελ. 37
4.2.3 Απεικόνιση στοιχείων από το κοινωνικό περιβάλλον.....σελ. 41	σελ. 41

4.2.4 Απεικόνιση μερών της αρέσκειάς τους και της απαρέσκειάς τους από την πόλη/χωριό τους.....σελ.	42
4.2.5 Αυτονομία κίνησης των παιδιών στο μέρος που ζουν.....σελ.	50
4.3 Σχέδιο β'.....σελ.	51
4.3.1 Απεικόνιση στοιχείων από το φυσικό περιβάλλον.....σελ.	52
4.3.2 Απεικόνιση στοιχείων από το ανθρωπογενές περιβάλλον.....σελ.	53
4.3.3 Απεικόνιση στοιχείων από το κοινωνικό περιβάλλον.....σελ.	58
4.3.4 Αυτονομία κίνησης των παιδιών στο χώρο που παίζουν.....σελ.	59
Κεφάλαιο 5^ο: Συζήτησησελ.	60
5.1 Εισαγωγή.....σελ.	60
5.2 Συμπεράσματα.....σελ.	60
5.3 Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.....σελ.	63
5.4 Επιπτώσεις της έρευνας.....σελ.	65
5.5 Γενικά συμπεράσματα.....σελ.	65
Βιβλιογραφίασελ.	67

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας εργασίας αποτέλεσε η σύγκριση των περιβαλλοντικών αντιλήψεων των παιδιών αστικής και υπαίθριας περιοχής. Αναλυτικότερα, επιχειρεί να μελετήσει, μέσω των σχεδίων των παιδιών, τις αντιλήψεις τους για το μέρος όπου ζουν (πόλη ή χωριό) και για το μέρος όπου παίζουν και ποια μέρη τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στον τόπο κατοικίας τους. Επίσης, η συγκεκριμένη έρευνα έχει ως στόχο να μελετήσει σε ποια μέρη προτιμούν τα παιδιά να παίζουν συνήθως και τι δυνατότητες αυτόνομης μετακίνησης έχουν τα παιδιά σε αυτά τα μέρη. Στην έρευνα συμμετείχαν 41 μαθητές της Δ΄ τάξης του δημοτικού σχολείου. Ζητήθηκε από κάθε συμμετέχοντα να δημιουργήσει δύο σχέδια. Στο πρώτο έπρεπε να απεικονίσει το μέρος που ζει και τα μέρη της αρέσκειάς του ή της απαρέσκειάς του σε αυτό, ενώ στο δεύτερο το μέρος που παίζει και τα αντικείμενα με τα οποία παίζει. Μετά την ολοκλήρωση του κάθε σχεδίου πραγματοποιήθηκε μια μικρής διάρκειας ημιδομημένη συνέντευξη, με σκοπό τη διευκρίνιση του σχεδίου και την απόκτηση περαιτέρω πληροφοριών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι μεταξύ των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές σχετικά με τις αντιλήψεις τους για το άμεσο περιβάλλον τους. Και οι δύο ομάδες στο σχέδιο για το μέρος που ζουν και για το μέρος που παίζουν απεικόνισαν στοιχεία από το φυσικό, ανθρωπογενές και κοινωνικό περιβάλλον. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι ως μέρη της αρέσκειάς τους (τόποι παιχνιδιού, χώροι κοινωνικής συγκέντρωσης) ή της απαρέσκειάς τους (σπίτια) επιλέγουν κυρίως από το ανθρωπογενές περιβάλλον. Έτσι, συμπεραίνουμε ότι τα παιδιά των ελληνικών πόλεων και χωριών δεν δίνουν μεγάλη σημασία στα μέρη του φυσικού περιβάλλοντος. Αντίθετα, προτιμούν τους δομημένους χώρους. Τέλος, φάνηκε ότι η αυτονομία κίνησης είναι μειωμένη τόσο για τα παιδιά αγροτικής όσο και για τα παιδιά αστικής προέλευσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία μελετώνται οι αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν (πόλη ή χωριό) και για το μέρος όπου παίζουν και ποια μέρη τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στον τόπο κατοικίας τους. Παράλληλα εξετάζει σε ποια μέρη προτιμούν τα παιδιά να παίζουν συνήθως και ακόμη μελετώνται οι δυνατότητες αυτόνομης μετακίνησης που έχουν τα παιδιά σε αυτά τα μέρη.

Η παρούσα εργασία αναπτύχθηκε σε πέντε κεφάλαια. Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται μια ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα που εξετάζει η συγκεκριμένη έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρονται οι αντιλήψεις των παιδιών στον υπόλοιπο κόσμο και οι ικανότητες σχεδιαστικής αποτύπωσης για το χώρο διαβίωσης και για το χώρο παιχνιδιού, καθώς επίσης και οι ίδιοι χώροι παιχνιδιού. Ακόμη, δίνεται έμφαση στους παράγοντες που συμβάλουν στην επιλογή των χώρων παιχνιδιού από τα παιδιά και στις δυνατότητες αυτόνομης μετακίνησης των παιδιών στις σύγχρονες πόλεις και στις αγροτικές περιοχές. Τέλος, γίνεται λόγος για το σχέδιο ως ερευνητικό εργαλείο και παρουσιάζονται ο σκοπός, οι στόχοι και τα ερωτήματα της παρούσας έρευνας.

Στο τρίτο κεφάλαιο εμπεριέχονται το δείγμα της έρευνας και ο τρόπος που έγινε η συλλογή δεδομένων, δηλαδή τα μέσα και η διαδικασία συλλογής των δεδομένων. Επιπλέον, παρατίθενται η διαδικασία της ανάλυσης των δεδομένων.

Τα αποτελέσματα της έρευνας, όπως αυτά προέκυψαν από τα δύο εργαλεία (σχέδιο & ημιδομημένη συνέντευξη) που χρησιμοποιήθηκαν παρουσιάζονται στο τέταρτο κεφάλαιο. Τα αποτελέσματα τόσο για το πρώτο όσο και για το δεύτερο σχέδιο ομαδοποιήθηκαν, με βάση την ομαδοποίηση των μεταβλητών, σε στοιχεία που αφορούν το φυσικό, ανθρωπογενές και κοινωνικό περιβάλλον, τα μέρη της αρέσκειάς τους και της απαρέσκειάς τους και την αυτονομία. Ακόμη παρατίθενται ενδεικτικά σχέδια των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων και των συμπερασμάτων στα οποία κατέληξε η συγκεκριμένη έρευνα. Παράλληλα, επιχειρείται η σύνδεση των ευρημάτων της παρούσας έρευνας, με αυτά προηγούμενων ερευνών. Ακόμη, αναφέρονται οι επιπτώσεις και οι περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 Εισαγωγή

Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται μια ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα που εξετάζει η συγκεκριμένη έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρονται οι αντιλήψεις των παιδιών στον υπόλοιπο κόσμο και οι ικανότητες σχεδιαστικής αποτύπωσης για το χώρο διαβίωσης και για το χώρο παιχνιδιού, καθώς επίσης και οι ίδιοι χώροι παιχνιδιού. Ακόμη, δίνεται έμφαση στους παράγοντες που συμβάλουν στην επιλογή των χώρων παιχνιδιού από τα παιδιά και στις δυνατότητες αυτόνομης μετακίνησης των παιδιών στις σύγχρονες πόλεις και στις αγροτικές περιοχές. Τέλος, γίνεται λόγος για το σχέδιο ως ερευνητικό εργαλείο και παρουσιάζονται ο σκοπός, οι στόχοι και τα ερωτήματα της παρούσας έρευνας.

2.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση

2.2.1 Οι αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος που ζουν

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων εκατοντάδων χρόνων έχουν παρατηρηθεί μεγάλες αλλαγές στη φύση της παιδικής ηλικίας μέσω της διαδικασίας της θεσμοποίησης, όπου η πλειοψηφία από τις δραστηριότητες των παιδιών πραγματοποιούνται σε επίσημο και οργανωμένο περιβάλλον. Αυτή η εξέλιξη, όπως αναφέρεται παρακάτω, ήταν ιδιαίτερα έντονη στη Δανία και στις άλλες σκανδιναβικές κοινωνίες, όπου το παιδικό παιχνίδι μετακινήθηκε από το δρόμο σε ειδικά σχεδιασμένους χώρους και χώρους περιορισμένους φυσικά (Myhre, 1994 όπ. ανάφ. στο Rasmussen & Smidt, 2003).

Υποστηρίζεται ότι τα παιδιά βρίσκονται στη γειτονιά και ότι η γειτονιά βρίσκεται στα παιδιά. Το ότι τα παιδιά βρίσκονται στη γειτονιά είναι προφανές σε όλους, καθώς μπορεί να παρατηρηθεί από έναν τυχαίο εξωτερικό παρατηρητή, αλλά και από τα ίδια τα παιδιά. Ωστόσο, ότι η γειτονιά είναι, επίσης, μέσα στο σώμα του παιδιού φαίνεται πιο δύσκολο να κατανοηθεί. Η φαινομενολογική προσέγγιση βοηθά

να αναγνωρισθεί η γειτονιά ως μια αντιληπτή και εμπειρική πραγματικότητα. Η γειτονιά αποθηκεύεται μέσα στο σώμα του παιδιού ως απτική γνώση και ως «κοινότητα των αισθήσεων». Η φυσική γνώση που έχουν τα παιδιά για τη γειτονιά δεν εκφράζεται πάντοτε σε λεκτική γλώσσα, αλλά μπορεί να εκφράζεται μέσω μιας φωτογραφίας. Η οπτική γλώσσα μιας φωτογραφίας δείχνει τον τρόπο με τον οποίο το παιδί μέσα από το σώμα του συνδέεται με ορισμένα πράγματα, πρόσωπα και μέρη ή χώρους (Rasmussen & Smidt, 2003).

Οι Rasmussen και Smidt (2003) διερεύνησαν τον τρόπο που τα παιδιά βιώνουν και αντιλαμβάνονται την παιδική ηλικία και τη σημασία των τόπων και των χώρων στην καθημερινότητά τους. Η γειτονιά αναπαρίσταται ως ένα χαοτικό πλήθος περιοχών, αντικειμένων και ανθρώπων. Τα παιδιά κατέγραψαν διαφορετικές εικόνες, οι οποίες ταξινομήθηκαν σε επτά γενικές κατηγορίες που προσδιορίζονται από το πιο σημαντικό στοιχείο της φωτογραφίας.

Η πλειοψηφία των χώρων που χρησιμοποιούνται από τα παιδιά στη γειτονιά έχουν δημιουργηθεί και οργανωθεί από τους ενήλικες. Τέτοιοι χώροι είναι οι παιδικές χαρές ή οι φυσικοί χώροι παιχνιδιού, χωματόδρομοι όπου τα παιδιά σκάβουν, λόφοι που το χειμώνα κάνουν έλκηθρο, καμπίνες, καλύβες, φωλιές, γήπεδα, παλιά σκάφη κωπηλασίας, χώροι εστίασης και κούνιες σε δέντρα. Ωστόσο, υπάρχουν παραδείγματα στα οποία τα παιδιά είχαν δημιουργήσει τους δικούς τους χώρους παιχνιδιού (Rasmussen & Smidt, 2003).

Στοιχεία και αντικείμενα από τη φύση έχουν εκδηλωθεί με τις ακόλουθες εικόνες: δέντρα, αποκομμένοι κορμοί δένδρων, θάμνοι, πέτρινοι τοίχοι, λουλουδία, παρτέρια, χωράφια, παραλία και αμμόλοφοι, ανοιχτό χώρο, κλάδεμα δέντρων και ροκανίδια. Τα σημεία της φύσης και τα αντικείμενα από τη φύση είναι δείκτες γειτονιάς - ορόσημα με τα οποία τα παιδιά αισθάνονται οικεία και χρησιμεύουν για τον εντοπισμό της γειτονιάς (Rasmussen & Smidt, 2003).

Επίσης, τα παιδιά περιλάμβαναν ακόμη δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος και περιοχές όπως: πύργοι νερού, δεξαμενές νερού, εργοτάξια, καταστήματα, εμπορικά κέντρα, αθλητικά κέντρα, χώροι στάθμευσης, μονοκατοικίες και τους κήπους τους, τον κήπο του γειτονικού σπιτιού, τις εξοχικές κατοικίες και τις περιοχές διακοπών (που δίνουν στα παιδιά μια διπλή αίσθηση του ανήκειν), κατοικημένους δρόμους, αυλές κτιρίων, την αυλή συγκροτήματος διαμερισμάτων, το συγκρότημα διαμερισμάτων, ποδηλατοδρόμοι κλπ. Πρόκειται για χώρους όπου τα παιδιά πηγαίνουν για διαφορετικούς σκοπούς και όπου μένουν για

ποικίλα χρονικά διαστήματα μερικές φορές μόνα τους και μερικές φορές μαζί με τους ενήλικες (Rasmussen & Smidt, 2003).

Η γειτονιά μπορεί να γίνει αντιληπτή μέσω ορισμένων ανθρώπων που ανήκουν εκεί. Αυτά είναι πρόσωπα που τα παιδιά γνωρίζουν και μπορούν να δώσουν πληροφορίες σε έναν άγνωστο, σε αντίθεση με τα παιδιά που δεν είναι κοινωνικά και δεν γνωρίζουν τους γείτονες τους. Έτσι, η γειτονιά φαίνεται ότι σχετίζεται με το χώρο και την κοινωνικότητα στον χώρο (Rasmussen & Smidt, 2003).

Τέλος, τα χαρακτηριστικά που ορίζουν τη γειτονιά για τα παιδιά είναι ακόμη και τα ζώα. Υπάρχει ένα πλήθος ζώων στη γειτονιά, όπως μικρά πουλιά, πάπιες, κοτόπουλα, γάτες, σκύλους, κουνέλια, ποντίκια, άλογα, πρόβατα και βοοειδή, τα οποία πολλοί άνθρωποι μπορεί να μην παρατηρήσουν ούτε να φανταστούν (Rasmussen & Smidt, 2003).

Γνωρίζοντας κάποιος τη γειτονιά του ή το περιβάλλον στο οποίο ζει, σημαίνει ότι γνωρίζει τα σημαντικά σημεία της και τις διαδρομές της. Γνωρίζει τη θέση των πραγμάτων που τον ενδιαφέρουν, πώς να τα προσεγγίσει και να αξιολογεί την καλύτερη διαδρομή που θα χρησιμοποιήσει. Σημαίνει ότι ένας άνθρωπος είναι σε θέση να μεταβιβάσει αυτή τη γνώση σε άλλους ανθρώπους, οι οποίοι ίσως είναι σε άλλα μέρη, και αυτό σημαίνει με τη σειρά του ότι μπορεί να δει ολόκληρη την περιοχή, ανεξάρτητα από τη θέση του σε αυτήν. Αλλά σημαίνει, επίσης, να γνωρίζει ποια μέρη είναι καλύτερα να τα αποφεύγει, τι μπορεί να κάνει σε ένα μέρος αλλά όχι σε άλλο και πότε. Γνωρίζοντας κάποιος τη γειτονιά του σημαίνει να είναι σε θέση να αναγνωρίσει τι του αρέσει και τι θα ήθελε να αλλάξει, να γνωρίζει τις ανάγκες των άλλων κατοίκων της γειτονιάς. Ο ρόλος του παιδιού στην πόλη σήμερα έχει αλλάξει από ένα αναπτυσσόμενο άτομο, με ατελείς δεξιότητες, σε ένα άτομο με ειδικές ικανότητες και ανάγκες (Rissotto & Giuliani, 2005).

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες οι γνωστικές και κοινωνικές απαιτήσεις που αντιμετωπίζουν τα παιδιά έχουν αλλάξει. Διάφοροι παράγοντες που επηρεάζουν τις περιβαλλοντικές προτιμήσεις των παιδιών είναι η ποικιλία των περιβαλλόντων στα οποία εκτίθεται ένα παιδί, καθώς και η έμμεση εξοικείωση μέσω διαφορετικών μέσων και προτιμήσεων από συνομήλικούς του (Malinowski & Thurber, 1996, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005). Αλλαγές όπως η προοδευτική «αστικοποίηση» του τρόπου ζωής των μικρών και αγροτικών πόλεων, η αυξανόμενη δημοτικότητα των ταξιδιών στο εξωτερικό, κυρίως από την εφηβεία και η εξοικείωση με διαφορετικά περιβάλλοντα μέσω των μέσων ενημέρωσης, η διαθεσιμότητα νέων

εργαλείων και τρόπων απόκτησης περιβαλλοντικών γνώσεων, συμπεριλαμβανομένης της μεγαλύτερης διαθεσιμότητας εικονογραφημένου περιγραφικού υλικού, επιτρέπουν στα παιδιά να επεκτείνουν την εμπειρία τους, είτε άμεσα είτε με άλλα μέσα, ώστε να συμπεριλαμβάνουν περιβάλλοντα πολύ πέρα από το τοπικό τους περιβάλλον και σε διαφορετική κλίμακα (Rissotto & Giuliani, 2005).

Οι αντιλήψεις των παιδιών σχετικά με το περιβάλλον της πόλης τους χαρακτηρίζονται από πολλές αποχρώσεις. Τα παιδιά δημοτικού σχολείου συνήθως αναπαριστούν ανθρώπους, διαφορετικά είδη φυτών και ζώων, κατασκευές όπως σπίτια και εργοστάσια, αβιοτικούς παράγοντες όπως βουνά, λίμνες και ήλιο (Özsou, 2012). Συγκεκριμένα, απεικονίζουν όψεις τόσο του «υγιούς»/ καθαρού περιβάλλοντος, όσο και του υποβαθμισμένου περιβάλλοντος λόγω ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Όσον αφορά το καθαρό περιβάλλον, τα παιδιά το συνδυάζουν με καθαρά και όμορφα τοπία με σπίτια, χαρούμενους ανθρώπους να παίζουν σε πάρκα και στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον όπως λουλούδια, βουνά, ήλιο, σύννεφα, δέντρα, στα οποία προσδίδουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά που δείχνουν θετικά συναισθήματα (Alerby, 2000. Özsou, 2012). Απεικονίζουν, επίσης, ζώα και ανθρώπους να χρησιμοποιούν τη φύση για ψυχαγωγία και ευεξία (Alerby, 2000). Αντίθετα, για το μολυσμένο περιβάλλον τα παιδιά απεικονίζουν συνήθως τοπικά περιβαλλοντικά προβλήματα όπως η ρύπανση του αέρα από τα αυτοκίνητα, η ρύπανση του νερού από τα απόβλητα εργοστασίων που φθάνουν στη θάλασσα και η καταστροφή των δασικών εκτάσεων (Alerby, 2000. Özsou, 2012). Επίσης, συμπεριλαμβάνουν τον καπνό που βγαίνει από τα εργοστάσια, τα αυτοκίνητα, τις καμινάδες των σπιτιών, σχεδιάζουν πολυκατοικίες και χρησιμοποιούν λυπημένες εκφράσεις προσώπων (Özsou, 2012). Όμως, με την αύξηση της ηλικίας παρατηρείται μια μείωση στον αριθμό των μαθητών που απεικονίζουν καθαρό περιβάλλον και μια αύξηση στον αριθμό μαθητών που αναπαριστούν μολυσμένο περιβάλλον (Özsou, 2012). Σχετικά με την επίδραση του φύλου, φάνηκε ότι τα κορίτσια εξέφρασαν σκέψεις που επικεντρώνονται στον «καλύτερο κόσμο» σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι τα αγόρια και περισσότερα αγόρια από τα κορίτσια έχουν σκέψεις που επικεντρώνονται στον «κακό κόσμο» (Alerby, 2000). Τα παιδιά βλέπουν τους ανθρώπους ως ένα μέρος του περιβάλλοντος, πιστεύουν ότι επηρεάζονται από τα περιβαλλοντικά προβλήματα όπως και οι άλλοι ζωντανό οργανισμοί και οι ανθρώπινες δραστηριότητες είναι η κύρια αιτία των περιβαλλοντικών προβλημάτων (Özsou, 2012).

Λίγα παιδιά αναφέρουν μαζί στοιχεία φυσικού (π.χ. ήλιος, σύννεφα, πουλιά, δέντρα) και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (π.χ. παρουσία ανθρώπων, ουρανοξύστες και ψηλά κτίρια) (Béneker, Sanders, Tani & Taylor, 2010). Κάποιοι μπορεί να δίνουν έμφαση σε στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον (π.χ. πυκνότητα, αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά), ενώ άλλοι επικεντρώνονται στα φυσικά στοιχεία της γειτονιάς (π.χ. πάρκα, βλάστηση και ζώα) (Frisch, Authier & Dufaux, 2012). Το αστικό περιβάλλον αναπαρίσταται συχνά με πενταόροφες ή εξάώροφες πολυκατοικίες στενά συνδεδεμένες με σχεδόν ανύπαρκτα πεζοδρόμια, όπου συχνή είναι και η παρουσία ανθρώπων (Frisch et al., 2012). Προηγούμενη έρευνα, σχετική με την αναπαράσταση αστικών περιβαλλόντων, έδειξε επίσης ότι η πλειοψηφία των παιδιών στις πόλεις παρουσιάζει μία «μεγάλη, πολυσύχναστη πόλη» αναπαριστώντας την με ουρανοξύστες, κίνηση και εμπορικές περιοχές (Béneker et al., 2010). Στις συνεντεύξεις τα παιδιά περιέγραψαν τη γειτονιά τους με πολλούς ανθρώπους, μαγαζιά, δρόμους, αυτοκίνητα, τούνελ, λεωφορεία και προβλήματα παρκινγκ. Ο ήχος της πόλης, είτε η ησυχία και η γαλήνη από τη μία ή η κίνηση και ο θόρυβος από την άλλη, αποτελεί κοινό σκέλος στις περιγραφές των παιδιών για την γειτονιά τους (O'Brien, Jones, Sloan & Rustin, 2000). Στο αστικό τοπίο κυριαρχούν τα κτίρια και οι εμπορικοί δρόμοι, ενώ ένα σημαντικό μέρος των σχεδίων περιλαμβάνει επίσης ανοικτό ή πράσινο χώρο, ενδεχομένως δείχνοντας τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά χρησιμοποιούν τα αστικά περιβάλλοντα στην καθημερινή τους ζωή (Béneker et al., 2010). Συχνά το αντικείμενο του σχεδίου είναι το κέντρο της πόλης/η κεντρική επιχειρηματική περιοχή και όχι οικιστικές γειτονιές, επιχειρηματικά πάρκα ή άλλες περιοχές (Béneker et al., 2010). Αντίθετα, στην έρευνα της Frisch και των συνεργατών της (2012) παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά απεικονίζουν εκείνα τα μέρη της γειτονιάς που ελκύουν περισσότερο την προσοχή τους ή αποτελούν τα αγαπημένα μέρη της γειτονιάς τους. Συνολικά, οι αρνητικές εικόνες της πόλης είναι αναγνωρίσιμες, όσον αφορά περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα, όπως η συμφόρηση και το έγκλημα, αλλά μόνο σε μια μειοψηφία των εικόνων. Οι θετικές εικόνες της πόλης μπορούν να βρεθούν ευρέως στα πάρκα, τους χώρους πρασίνου (δραστηριότητες αναψυχής), τα «όμορφα/ ενδιαφέροντα» κτίρια (ορόσημα) και τις εμπορικές περιοχές. Επίσης, υπάρχουν ενδείξεις εμπειρίας και καθημερινής ζωής, ιδιαίτερα τοπία κατανάλωσης, παιδικές χαρές ή ανοιχτοί χώροι. Οι νέοι φαίνεται να αναπαριστούν τις πόλεις ως χώρους για αναψυχή (ψώνια, αθλητισμός, φαγητό και διασκέδαση) παρά για εκπαίδευση - δεν συμπεριελήφθησαν σχολεία στα σχέδια.

Είναι εμφανής μια σειρά από λειτουργίες των πόλεων, όπως για παράδειγμα μεταφορές, εμπορικές περιοχές και σπίτια/γραφεία, αλλά αυτές μπορεί να συνδέονται με την καθημερινή ζωή όσο και με τις παραστάσεις από σχολικά βιβλία (Béneker et al., 2010).

2.2.2 Οι χώροι παιχνιδιού και οι αντιλήψεις των παιδιών γι' αυτούς τους χώρους

Φαίνεται ότι τα παιδιά αποδίδουν νόημα στις «γωνίες» του θεσμοποιημένου τριγώνου -αυλή, σχολική παιδική χαρά και χώροι ψυχαγωγίας. Πιο συγκεκριμένα η καθημερινή ζωή των παιδιών, όπως αποδείχθηκε από τις φωτογραφίες που τράβηξαν τα ίδια αλλά και από τις συνεντεύξεις τους σχετικά με την καθημερινότητά τους στις γειτονιές, οργανώνεται κυρίως σε αυτούς τους χώρους. Ως «χώροι για παιδιά» ορίζονται οι θεσμοθετημένοι χώροι, δηλαδή εκείνοι που κατασκευάζονται από τους ενήλικες συγκεκριμένα για τα παιδιά. Από την άλλη, «χώροι των παιδιών» είναι εκείνοι που διαμορφώνουν τα ίδια τα παιδιά, έτσι ώστε να τους χρησιμοποιούν για να παίζουν. Τα ίδια τα παιδιά δημιουργούν μέρη που βρίσκονται σε επίσημους «χώρους για παιδιά». Για παράδειγμα στην αυλή του σπιτιού τους υπάρχει κάποιο δέντρο, το οποίο για τα παιδιά αποκτά μεγάλη σημασία, καθώς σε αυτό ανακαλύπτουν το παιχνίδι της αναρρίχησης. Τα παιδιά δεν σχετίζονται μόνο με επίσημους χώρους που παρέχονται από ενήλικες, αλλά και με ανεπίσημους χώρους, που είναι συχνά απαρατήρητοι από τους ενήλικες. Με την διάκριση των δύο χώρων τονίζονται οι διαπαφές και οι ασυνέχειες μεταξύ «χώρων για παιδιά» και «παιδικών χώρων» και ο σεβασμός για την απόδοση σημασίας στις συγκεκριμένες τοποθεσίες που τα παιδιά επιλέγουν, χρησιμοποιούν, δημιουργούν και ορίζουν (Rasmussen, 2004).

Από τις δραστηριότητες παιχνιδιού των παιδιών μετά το σχολείο αποδείχθηκε ότι η πλειοψηφία των παιδιών ηλικίας 5-12 χρονών παίζουν μέσα σε χώρους του σπιτιού ή σε σπίτι φίλου τους, λιγότερα παιδιά σε ανοιχτούς και φυσικούς χώρους, η μειοψηφία σε πάρκα και παιδικές χαρές και σπάνια στο δρόμο (Cunningham, Jones & Barlow, 1996. Tandy, 1999, όπ. αναφ. στο Veitch, Bagley, Ball & Salmon 2006). Παρόμοια έρευνα έδειξε ότι η πιο συνηθισμένη αναφερόμενη τοποθεσία για το ενεργό-ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών είναι η αυλή του σπιτιού (Veitch et al., 2006). Σε αντίθεση με τις παραπάνω έρευνες, όπου σπάνια τα παιδιά έπαιζαν στο δρόμο, σε

αυτήν περισσότερο από το 1/3 των γονέων αναφέρουν ότι το παιδί τους συχνά παίζει στο δρόμο και ένα παρόμοιο ποσοστό γονέων αναφέρουν ότι το παιδί τους συχνά παίζει σε δημόσιους ανοιχτούς χώρους όπως πάρκο, παιδική χαρά ή στο ποτάμι για παιδιά των προαστίων. Άλλα μέρη παιχνιδιού όπως πισίνα ή σχολικές αυλές αναφέρθηκαν, αλλά δεν είναι το συνηθισμένο μέρος του παιδιού για να παίζει (Veitch et al., 2006). Οι πλούσιοι χώροι πρασίνου που βρίσκονται ανάμεσα από τα σπίτια των παιδιών και τους δρόμους αποτελούν, επίσης, ένα μέρος κοινό για την πόλη όπου τα παιδιά καλούν τους φίλους τους να παίξουν (O'Brien et al., 2000).

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, τα παιδιά που ζουν σε αγροτική περιοχή προτιμούν μέρη, τα οποία τους προκαλούν το ενδιαφέρον να τα επισκεφθούν, δηλαδή τους ευέλικτους χώρους εκεί όπου τα παιδιά μπορούν ανακαλύψουν από μόνα τους παιχνίδια και τοποθεσίες με την ευκαιρία να βρίσκουν νέους φίλους. Προτιμούν τα φυσικά στοιχεία στις συνθέσεις των παιχνιδιών τους. Σοκάκια, αδιέξοδα, πάρκα, παιδικές χαρές και επιφάνειες με ήπια κλίση είναι μεταξύ των αγαπημένων τους τόπων. Σε αυτά τα μέρη συνυπάρχουν τα φυσικά στοιχεία όπως τα δέντρα, τα λουλούδια. Τα παιδιά προτιμούν μέρη με τα οποία είναι εξοικειωμένα, γι' αυτό και τα σπίτια τους είναι στοιχεία που εμφανίζονται συχνότερα στα σχέδιά τους. Λίγα παιδιά, κυρίως τα κορίτσια, προτιμούν να παίζουν μέσα στο σπίτι και σε εσωτερικούς χώρους, ενώ τα αγόρια προτιμούν να παίζουν έξω (Ghanbari- Azameir, Anbari, Hosseini & Yazdanfar, 2015). Τα αγόρια διαθέτουν περισσότερο χρόνο για υπαίθριο παιχνίδι σε σύγκριση με τα κορίτσια των ίδιων ηλικιακών ομάδων (Aarts, Wendel-Vos, van Oers, vande Goor & Schuit, 2010).

Σε άλλη έρευνα παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά σχεδιάζουν ένα φανταστικό και όχι ένα πραγματικό μέρος όταν απεικονίζουν τους ασφαλείς και διασκεδαστικούς χώρους παιχνιδιού της γειτονιάς, τονίζοντας έτσι την έλλειψη ασφαλών και διασκεδαστικών χώρων παιχνιδιού στη γειτονιά τους. Έτσι, τονίζεται η αναγκαιότητα να προστεθεί ένας σημαντικός αριθμός νέων, ελεύθερων, υπαίθριων χώρων παιχνιδιού στην πόλη (Drianda, Kinoshita & Said, 2014).

Το επίπεδο χρήσης των παιδικών χαρών είναι υψηλό τόσο τις εργάσιμες μέρες όσο και τις αργίες. Τις εργάσιμες μέρες χρησιμοποιούνται έντονα από τα παιδιά, τις ώρες μετά το σχολείο παρατηρείται η μέγιστη χρήση αυτών των χώρων, ειδικά τα απογεύματα και τα σαββατοκύριακα ή στις διακοπές τα επίπεδα χρήσης κατανέμονται ομοιόμορφα καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. Οι χρήστες αποτελούνται κυρίως από παιδιά ηλικίας 3-10 ετών, καθώς οι χώροι και ο εξοπλισμός

που παρέχονται δεν είναι κατάλληλοι για βρέφη, παιδιά άνω των 10 ετών και εφήβους. Οι παιδικές χαρές που βρίσκονται σε νεόκτιστες περιοχές χρησιμοποιούνται λιγότερο, καθώς σε σύγκριση με τις κεντρικές γειτονιές, τα σπίτια διαθέτουν τη δική τους αυλή. Η χρήση των χώρων ως προς το φύλο είναι ίση. Μόνο όταν τα παιδιά μεγαλώνουν, τότε διαφοροποιείται ο τύπος παιχνιδιού που εμπλέκονται, καθώς συμμετέχουν σε δραστηριότητες ανάλογα με τις προτιμήσεις του φύλου τους. Οι παιδικές χαρές δεν ανταποκρίνονται πλήρως στις σωματικές ανάγκες των χρηστών, καθώς συχνή είναι η έλλειψη βρυσών και δημόσιων τουαλετών (Ferré, Guitart & Ferret, 2006).

Σύμφωνα με μια ποικιλία μελετών οι χώροι πράσινου συμβάλλουν στην υγιή ανάπτυξη του παιδιού, καθώς βοηθούν στην γνωστική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξή του. Προγράμματα άγριας φύσης, υπαίθρια εκπαιδευτικά προγράμματα με πρακτικές δραστηριότητες φύσης, πράσινοι χώροι σε γειτονιές, χώροι παιχνιδιού και σχολεία είναι κάποιες από τις ποικίλες μορφές χώρων πρασίνου που μπορούν να ωφελήσουν τα παιδιά (Taylor & Kuo, 2005).

Οι μελέτες που συγκρίνουν τα πρότυπα του παιχνιδιού και του δημιουργικού παιχνιδιού σε πράσινους και σε δομημένους χώρους συνάδουν με την αντίληψη ότι ο χώρος πρασίνου υποστηρίζει την υγιή ανάπτυξη του παιδιού. Πιο συγκεκριμένα οι πράσινοι χώροι παιχνιδιού προάγουν πιο δημιουργικές μορφές παιχνιδιού απ' ό,τι οι δομημένοι (Kirkby, 1989. Taylor, Kuo & Sullivan, 1998, όπ. ανάφ. στο Taylor & Kuo, 2005). Επιπλέον, τα παιδιά στους πράσινους υπαίθριους χώρους είχαν μεγαλύτερη πρόσβαση σε ενήλικες απ' ό,τι τα παιδιά σε άγονους χώρους. Η πρόσβαση σε ενήλικες δεν αποτελεί από μόνη της ανάπτυξη, αλλά αυξάνει το δυναμικό αλληλεπίδρασης των παιδιών με τους ενήλικες, γεγονός που στηρίζει την κοινωνική ανάπτυξη (Taylor et al., 1998, όπ. ανάφ. στο Taylor & Kuo, 2005). Ωστόσο, μια αδυναμία αυτών των μελετών είναι ότι τα ίδια τα παιδιά επιλέγουν τους χώρους στους οποίους έπαιζαν. Ίσως ο χώρος πρασίνου δεν ενθαρρύνει το δημιουργικό παιχνίδι, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τις προηγούμενες μελέτες, αλλά όταν δίνεται μια επιλογή, τα παιδιά επιλέγουν χώρους πρασίνου όταν σκοπεύουν να εμπλακούν σε δημιουργικό παιχνίδι (Taylor & Kuo, 2005).

2.2.3 Η ικανότητα σχεδιαστικής αποτύπωσης του χώρου διαβίωσης των παιδιών

Μέσω των σχεδίων των παιδιών οι Lehman- Frisch et al. (2012) διερεύνησαν τον τρόπο που τα ίδια αντιλαμβάνονται τη γειτονιά τους στην πόλη και επιπλέον σε ποιο βαθμό το φύλο του παιδιού και το διαφορετικό κοινωνικό του υπόβαθρο επηρεάζουν τις γειτονικές αναπαραστάσεις και εμπειρίες του. Μεγάλη πλειοψηφία των παιδιών αναπαριστούν την γειτονιά τους απεικονίζοντας το σπίτι τους. Συγκεκριμένα, περιορίζουν τον εαυτό τους στην όψη του σπιτιού τους, έτσι δεν συμπεριλαμβάνουν τα γειτονικά σπίτια. Τα σχέδια των παιδιών είναι ετερογενή, παρόλο που παράγονται από παιδιά της ίδιας ηλικίας που ζουν στο ίδιο αστικό περιβάλλον. Μερικά σχέδια χαρακτηρίζονται ως «λεπτομερή», δηλαδή παρουσιάζουν συγκεκριμένα στοιχεία για τα μέρη, τα τοπία, τις δραστηριότητες και τις πρακτικές, ενώ άλλα είναι «ατελή» και προσφέρουν λίγα στοιχεία, έτσι δεν καθίσταται δυνατό να χαρακτηριστεί η σχέση με τη γειτονιά. Ορισμένα είναι εικονογραφικοί χάρτες (δηλ. η αναπαράσταση της γειτονιάς γίνεται με απλοϊκό τρόπο δημιουργώντας μια αισθητικά ευχάριστη σύνθεση και αντικατοπτρίζοντας ελάχιστα την πραγματικότητα, καθώς υπάρχει έλλειψη αίσθησης του χώρου), άλλα είναι εικονογραφικά σχέδια (εδώ η αναπαράσταση της γειτονιάς εμπεριέχει ένα ορισμένο επίπεδο ακρίβειας, παρά την παρουσία ανακρίβειών όταν συγκρίνεται με την πραγματικότητα) και άλλα χαρακτηρίζονται ως σχέδια (η αναπαράσταση της γειτονιάς γίνεται με μεγάλη ακρίβεια, καθώς η ικανότητα κατανόησης των σχετικών γεωγραφικών θέσεων των αντιπροσωπευόμενων στοιχείων είναι ανεπτυγμένη). Κάποια σχέδια λειτουργούν ως συγκρίσεις ανάμεσα στο καθαρό και το μολυσμένο περιβάλλον καθώς τα παιδιά χωρίζουν τη σελίδα στη μέση με μία γραμμή και σχεδιάζουν αντίστοιχα από τη μία το καθαρό και από την άλλη το μολυσμένο περιβάλλον. Η γραμμή μπορεί να είναι και ένα μονοπάτι ή ένα ποτάμι (Alerby, 2000. Özsoy, 2012). Από την άλλη, υπάρχουν κάποια σχέδια που αντιπροσωπεύουν διαφορετικές μορφές δράσης, ο απώτερος στόχος των οποίων είναι να βελτιωθεί ή να μην επιδεινωθεί η περιβαλλοντική κατάσταση.

2.2.4 Δυνατότητα αυτόνομης μετακίνησης των παιδιών στις σύγχρονες πόλεις και στις αγροτικές περιοχές

Όσο μεγαλώνουν τα παιδιά δείχνει να αυξάνεται η αυτονομία τους. Όπως αναφέρουν οι Veitch et al. (2006) όσο μικρότερα είναι τα παιδιά, τόσο πιο συχνή είναι η επίβλεψη των γονέων.

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι κοινωνικοί επιστήμονες, οι πολεοδόμοι και οι περιβαλλοντικοί ψυχολόγοι έχουν επισημάνει την αύξηση της κυκλοφορίας, τον μειωμένο αριθμό δημόσιων χώρων και τη μειωμένη αίσθηση κοινότητας που καθιστούν όλο και πιο δύσκολη τη ζωή στις πόλεις. Αυτή η προοδευτική αποθάρρυνση από τον αστικό χώρο επηρεάζει ιδιαίτερα τα παιδιά, των οποίων η ελευθερία κίνησης έχει υπονομευθεί. Από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, στη Βόρεια Αμερική και την Αυστραλία διαπιστώθηκε μια απότομη πτώση στην ανεξάρτητη κινητικότητα των παιδιών. Αυτό, με τη σειρά του, είχε βαθιές επιπτώσεις στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά γνωρίζουν το περιβάλλον τους (Rissotto & Giuliani, 2005).

Ένας από τους πιο ευρέως χρησιμοποιούμενους δείκτες για τη μέτρηση του επιπέδου της ελευθερίας των παιδιών να μετακινούνται ανεξάρτητα είναι η διαδρομή από το σπίτι στο σχολείο (και αντίστροφα) και η συχνότητά του. Τα παιδιά αρχίζουν να πηγαίνουν στο σχολείο χωρίς να συνοδεύονται από ενήλικες κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Οι έρευνες όμως αποκαλύπτουν ότι ο αριθμός των παιδιών που πήγαιναν στο σχολείο μόνα τους, μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό (Hillman, Adams & Whitelegg 1990, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005). Πρόσφατες μελέτες επιβεβαιώνουν αυτή τη μείωση στην ανεξάρτητη κινητικότητα των παιδιών σε πολλές χώρες όπως στη Μεγάλη Βρετανία (Hillman et al., 1990, O'Brien et al., 2000, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005), στην Ιταλία (Giuliani, Alparone & Mayer 1997, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005), στη Σουηδία (Bjorklid, 1994, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005) και στην Πορτογαλία (Arez & Neto, 1999, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Λίγα χρόνια αργότερα, οι συνεντεύξεις με τις μητέρες παιδιών επιβεβαίωσαν αυτά τα αποτελέσματα (Prezza, Piloni, Morabito, Sersante, Alparone & Giuliani, 2001, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005). Η Φινλανδία, όμως, φαίνεται να είναι η μόνη ευρωπαϊκή χώρα στην οποία τα παιδιά εξακολουθούν να απολαμβάνουν υψηλό επίπεδο ανεξάρτητης κινητικότητας (Kytta, 1997, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005), το οποίο είναι μεγαλύτερο από αυτό

που απολαμβάνουν τα παιδιά της Μεγάλης Βρετανίας, της Ιταλίας, της Πορτογαλίας (Arez & Neto, 1999, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005) και της Αυστραλίας (Tranter, 1993, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005).

Οι περιορισμοί της κινητικότητας στις παραπάνω χώρες οφείλονται κυρίως στην αύξηση του όγκου της κυκλοφορίας (Hillman et al., 1990, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005), και στις αντιλήψεις των γονέων για τους κοινωνικούς κινδύνους (Blakely, 1994, Valentine, 1995, 1997. Valentine, 2000, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Οι λόγοι που τα παιδιά δεν κινούνται αυτόνομα μπορεί να συνδέονται με πρακτικούς λόγους, όπως η ευκολία μετακίνησης ή οι καιρικές συνθήκες (Gartenleben, Leach & Uzzell, 2001, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, η αντίληψη των κοινωνικών κινδύνων είναι υψηλότερη στην Κεντρική Ευρώπη από ό, τι στις σκανδιναβικές χώρες (Johansson, 2002, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Τα ίδια τα παιδιά φαίνεται να φοβούνται τους ανθρώπους περισσότερο από την κυκλοφορία (Giuliani et al., 1997, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005).

Οι περιορισμοί της κινητικότητας επηρεάζουν τις μετακινήσεις των παιδιών και κυρίως των κοριτσιών από το σπίτι στο σχολείο (Hillman & Adams, 1992. Prezza et al., 2001, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Επίσης, το μέγεθος και η πυκνότητα μιας πόλης συνδέονται με τις ευκαιρίες για ανεξάρτητη κινητικότητα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα πολλών μελετών τα παιδιά που ζουν σε αγροτικά ή χαμηλής πυκνότητας περιβάλλοντα απολαμβάνουν μεγαλύτερη ελευθερία να μετακινούνται από τα παιδιά σε περιβάλλοντα υψηλής πυκνότητας (Heurlin- Norinder, 1996. Jones, 2000. Kytta, 1997. Nilheim, 1999. vander Spek και Noyon, 1997. O'Brien et al., 2000, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Από την άλλη πλευρά, μερικές μελέτες σχετικά με την εδαφική εμβέλεια (Matthews, Taylor, Sherwood, Tucker, & Limb, 2000, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) και την πραγματική κινητικότητα (Tillberg, 2001, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) δεν έχουν υποστηρίξει την πρόταση ότι τα παιδιά αγροτικής προέλευσης έχουν μεγαλύτερη ανεξαρτησία από τα παιδιά αστικής προέλευσης. Η γειτονιά μπορεί επίσης να έχει αντίκτυπο στην ανεξάρτητη κινητικότητα των παιδιών. Η ποιότητα της διαχείρισης της κυκλοφορίας, για παράδειγμα η ενίσχυση της ασφάλειας με τη δημιουργία χώρων που χωρίζονται από την κυκλοφορία, συνδέεται με την κινητικότητα των παιδιών (Bjorklid, 2002 b, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Οι Prezza et al. (2001, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) διαπίστωσαν ότι τα πιο ανεξάρτητα παιδιά που ζούσαν στη Ρώμη ήταν εκείνα που ζούσαν σε πολυκατοικίες με αυλές, κοντά στα πάρκα και σε νέες γειτονιές. Οι συνομήλικοι μπορούν επίσης να τονώσουν

ένα παιδί να μετακινηθεί ανεξάρτητα (Berg & Medrich, 1980, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) και η κοινότητα στο σύνολό της, αν η ευθύνη της παιδικής εποπτείας είναι συλλογική (Hillman et al., 1990, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Ο περιορισμός της κινητικότητας των παιδιών φαίνεται να έχει άμεσες και αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη των χωρικών δεξιοτήτων του παιδιού. Τα παιδιά που δεν μετακινούνται ανεξάρτητα, μεταφέρονται συχνά με το αυτοκίνητο στον προορισμό τους. Αυτό συνδυάζει δυο αρνητικές καταστάσεις: πρώτον, στερούνται της δυνατότητας να χρησιμοποιούν τις δικές τους δεξιότητες για να εντοπίζουν ανεξάρτητα το πού θέλουν να πάνε και πώς να φτάσουν εκεί. Δεύτερον, η δυνατότητα απόκτησης κινητικών και αισθητικών δεξιοτήτων μέσω σωματικά ενεργών μετακινήσεων μειώνεται, ιδίως στα μικρά παιδιά, και αυτό είναι απαραίτητο για την ενσωμάτωση της χωρικής πληροφόρησης (Rissotto & Giuliani, 2005). Τα επίπεδα ανεξάρτητης κινητικότητας των παιδιών επηρεάζουν τη σωματική, κοινωνική, γνωστική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Ο Huëttenmoser (1995, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) μπόρεσε να δείξει μια πτώση στην κινητική και κοινωνική ανάπτυξη των πεντάχρονων που δεν ήταν σε θέση να παίξουν ανεξάρτητα σε εξωτερικούς χώρους, στους δρόμους και στις αυλές. Άλλες μελέτες έχουν τονίσει τη σημασία του αυθόρμητου υπαίθριου παιχνιδιού για την κινητική ανάπτυξη των παιδιών και τη σωματική υγεία (Armstrong, 1993, Davis and Jones, 1996, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Οι Prezza et al. (2001, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) διαπίστωσαν ότι τα παιδιά που ήταν περισσότερο χωρικά ανεξάρτητα έπαιζαν πιο συχνά με τους συνομηλίκους τους, τόσο σε εσωτερικούς όσο και σε εξωτερικούς χώρους. Οι περιορισμοί της κινητικότητας μπορούν επίσης να επηρεάσουν την ανάπτυξη συναισθηματικών δεσμών μεταξύ παιδιών και φυσικού περιβάλλοντος (Kong, 2000, Bixler, Floyd, & Hammitt, 2002, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) και την ανάπτυξη της αίσθησης ευθύνης των παιδιών για το περιβάλλον (Palmborg and Kuru, 2000, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Οι Matthews et al. (2000, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005), οι οποίοι μελέτησαν παιδιά που προερχόταν από αγροτικό περιβάλλον στο Ηνωμένο Βασίλειο, διαπίστωσαν ότι οι κοινωνικοί χώροι ήταν πιο σημαντικοί για τα παιδιά από ό, τι οι φυσικοί τόποι. Ένας λόγος για αυτό ήταν ότι η πρόσβαση των παιδιών στο φυσικό περιβάλλον περιοριζόταν από τους φόβους των γονέων και από την περίφραξη ιδιωτικής γης. Εκτός από την επίδραση των περιορισμών κινητικότητας στην ανάπτυξη των παιδιών, μπορούν να βρεθούν ακόμη ευρύτερες επιρροές στην κοινωνία. Η μείωση της ανεξάρτητης κινητικότητας των παιδιών αυξάνει το χρόνο που πρέπει να χρησιμοποιούν οι γονείς για την οδήγηση

(Tillberg, 2001, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005), μειώνοντας έτσι τον ελεύθερο χρόνο τους. Οι περιορισμοί της κινητικότητας των παιδιών ενδέχεται να επιδεινώσουν το φόρτο εργασίας των γονέων, ιδιαίτερα εκείνο των μητέρων (Gershuny, 1993, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Σε πολλές χώρες, οι μετακινήσεις για τις ανάγκες πρόσβασης των παιδιών στο σχολείο επιβαρύνουν την κυκλοφορία στους δρόμους (Bradshaw, 1999, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Η μείωση της ανεξάρτητης κινητικότητας των παιδιών μπορεί να θεωρηθεί συνολικά ως ένας περιορισμός για την αναβάθμιση ποιότητας του περιβάλλοντος (Johansson, 2002, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005).

Υπάρχουν πιθανώς αρκετοί λόγοι που οι γονείς δικαιολογούν τον περιορισμό της κυκλοφορίας των παιδιών τους. Κάποιοι από αυτούς συνδέονται είτε με το φυσικό περιβάλλον είτε με τις αλλαγές στον τρόπο ζωής, όπως μια κοινωνία όλο και περισσότερο «προσανατολισμένη στο αυτοκίνητο», με αυξανόμενες πιέσεις στο χρόνο, υπογεννητικότητα και αλλαγή στα γονικά μοντέλα. Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρήθηκε μια αύξηση στην ιδέα ότι ένας καλός γονέας είναι αυτός που δίνει μεγαλύτερη σημασία στην προστασία και όχι στην ανεξαρτησία του παιδιού του (Boggi, 2000, όπ. ανάφ. στο Rissotto & Giuliani, 2005). Αυτή η έννοια του γονικού ρόλου μπορεί να μην έχει καμία σχέση με τους πραγματικούς κινδύνους του περιβάλλοντος του παιδιού και με την ικανότητα του παιδιού να ζει αυτόνομα. Επιπλέον, είναι πιθανό ότι νέες ιδέες, όπως αυτή του «φίλου γονέα» που επιθυμεί να μοιραστεί τις εμπειρίες του παιδιού του, έχουν οδηγήσει όλο και περισσότερους γονείς να συνοδεύουν τα παιδιά τους στο σχολείο (Rissotto & Giuliani, 2005).

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποίησαν οι Rasmussen & Smidt (2003) τα μέσα μεταφοράς που χρησιμοποιούν τα παιδιά στη γειτονιά είναι πατίνια, ποδήλατα, σπιτικά καροτσάκια, έλκηθρα, αλλά και το σχολικό λεωφορείο και το αυτοκίνητο των γονέων. Τα μέσα μεταφοράς, όπως τα ποδήλατα, συμβολίζουν τις ευκαιρίες των παιδιών για ανεξάρτητη μετακίνηση μέσα στη γειτονιά.

Στην έρευνα για την ανεξάρτητη κινητικότητα των παιδιών έχουν εφαρμοστεί τουλάχιστον τρεις τύποι λειτουργικών ορισμών. Στις πρώτες μελέτες, η κινητικότητα αναλύθηκε με τη μέτρηση του εδαφικού εύρους των κινήσεων των παιδιών. Ως «εδαφική εμβέλεια» ορίζεται η γεωγραφική απόσταση από το σπίτι των παιδιών σε χώρους όπου τα παιδιά επιτρέπεται να περιπλανηθούν όταν παίζουν και κοινωνικοποιούνται (Van Vliet, 1983, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Αργότερα, η ανεξάρτητη κινητικότητα λειτουργούσε ως «άδεια» για να μετακινηθεί ανεξάρτητα στο περιβάλλον. Ο βαθμός άδειας κινητικότητας αναφέρεται σε σύνολα κανόνων που

καθορίζονται από τους γονείς όσον αφορά, για παράδειγμα, την άδεια να διασχίζουν δρόμους ή να οδηγούν μόνα τους το ποδήλατο (Hillman et al., 1990, O'Brien et al., 2000, Kytta, 1997, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Η προσέγγιση αυτή συμπληρώθηκε με μελέτες σχετικά με το βαθμό των αδειών ή απαγορεύσεων, για να πάει σε ορισμένα μέρη όπως τα σπίτια των συνομηλίκων ή τα καταστήματα (Prezza et al., 2001, Woolley, Spencer, Dunn, & Rowley, 1999, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005).

Δεν πρέπει να θεωρείται ότι τα παιδιά υπακούουν παθητικά στους περιορισμούς κινητικότητας των γονέων τους. Μπορούν να γίνουν έμπειροι διαπραγματευτές για να αυξήσουν την ελευθερία τους για μετακίνηση (Valentine, 1997, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της πραγματικής κινητικότητας και του βαθμού της άδειας κινητικότητας. Οι Korpela, Kytta & Hartig (2002, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) δεν διαπίστωσαν καμία συσχέτιση μεταξύ των αδειών κινητικότητας και του τύπου του αγαπημένου τόπου ή της απόστασης από το σπίτι. Λίγες προηγούμενες μελέτες επικεντρώθηκαν στη σχέση μεταξύ της ανεξάρτητης κινητικότητας και της ικανότητας αναγνώρισης και χρήσης περιβαλλοντικών δυνατοτήτων και δραστηριοτήτων. Οι Huëttenmoser και Degen-Zimmermann (1995, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005) διαπίστωσαν ότι τα παιδιά ηλικίας πέντε ετών που έπαιζαν ανεξάρτητα στη γειτονιά αναφερόταν σε ένα πιο ποικίλο και πλούσιο σύνολο δραστηριοτήτων και παιχνιδιών απ' ό,τι τα παιδιά της ίδιας ηλικίας που έπαιζαν μόνο σε παιδικές χαρές. Ωστόσο, αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι η πραγματική κινητικότητα προωθεί την απόκτηση, επεξεργασία και διαμόρφωση των περιβαλλοντικών γνώσεων (Biel, 1982, Blades, 1989, Rissotto & Tonucci, 2002, Rissotto & Giuliani, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005).

Υπάρχουν σημαντικές διαφορές στον τρόπο που τα σύγχρονα παιδιά χρησιμοποιούν τους δημόσιους χώρους της πόλης, στον τρόπο που μετακινούνται μέσα σε αυτή στην καθημερινή τους ζωή και στο επίπεδο της αυτονομίας ή του περιορισμού τους στον τοπικό αστικό χώρο. Υπάρχουν διαφορές ανάλογα με το φύλο, την εθνότητα, το οικογενειακό στάτους ή την κουλτούρα, καθώς και διαφορές που συνδέονται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ενός μέρους της τοπικής αστικής περιοχής. Η πλειοψηφία των παιδιών ανέφεραν έναν βαθμό ανεξαρτησίας στην καθημερινότητά τους. Συγκεκριμένα, ανέφεραν ότι πήγαιναν στα τοπικά μαγαζιά, έπαιζαν στους δρόμους, πήγαιναν και γυρνούσαν από το σχολείο χωρίς τη συνοδεία ενήλικα και τέλος πήγαιναν μόνοι τους σε σπίτι φίλου τους (O'Brien et al., 2000). Η

κινητική ανεξαρτησία και η απόσταση μεταξύ σπιτιού και σχολείου φαίνεται να επηρεάζουν τους χώρους δραστηριοτήτων των παιδιών. Οι χώροι δραστηριοτήτων των κοριτσιών είναι μικρότεροι αν οι γονείς τους αντιλαμβάνονται ότι ζουν σε έναν πολυσύχναστο δρόμο. Αντίθετα, τα αγόρια και τα κορίτσια που φοιτούν σε σχολεία σε γειτονιές με καλώς συνδεδεμένα, χαμηλής κυκλοφορίας οδικά δίκτυα έχουν μεγαλύτερους χώρους δραστηριοτήτων. Η πλειοψηφία των παιδιών έχει πρόσβαση σε παραδοσιακές γειτονιές περπατώντας ή κάνοντας ποδήλατο, χωρίς όμως να μετακινείται σε όλη την περιοχή της γειτονιάς της. Με την σύνδεση των δρόμων αυξάνεται η εγγύτητα σε τοπικούς προορισμούς, έτσι μειώνεται η απόσταση που χρειάζεται να κάνει κανείς για να φτάσει σε έναν προορισμό. Οι γειτονιές που έχουν χαμηλότερο όγκο κυκλοφορίας και γρηγορότερες διαδρομές στους προορισμούς καθιστούν ικανά τα παιδιά να διασχίζουν εύκολα τη γειτονιά τους, ενθαρρύνοντας τους γονείς να επιτρέπουν τα παιδιά τους να μετακινούνται ανεξάρτητα και ενδεχομένως να μετακινούνται περπατώντας (Villanueva, Giles-Corti, Bulsara, McCormack, Timperio, Middleton, Beesley & Trapp, 2012).

Η ανάπτυξη μιας πόλης δημιούργησε μια ανομοιογένεια στην πρόσβαση όσον αφορά τις ευκαιρίες για κινητικότητα των παιδιών καθώς και τη συμμετοχή τους σε φιλικό περιβάλλον παιχνιδιού. Η πλειοψηφία των παιδιών μετακινούνται από και προς το σχολείο με ιδιωτικά οχήματα, καθώς η απόσταση από το μέρος που ζουν στο σχολείο που φοιτούν είναι μεγάλη. Τα ιδιωτικά οχήματα μεταφέρουν παιδιά όχι μόνο από το σπίτι στο σχολείο, αλλά και σε διάφορους εμπορικούς χώρους παιχνιδιού μέσα στην πόλη. Η εξάρτηση των παιδιών από τα αυτοκίνητα έχει επηρεάσει ιδιαίτερα την πρωινή αστική μετακίνηση (Drianda et al., 2014).

Τα περισσότερα από τα παιδιά επιτρέπεται να κυκλοφορούν χωρίς ενήλικα, αλλά πολλά από αυτά, ιδιαίτερα τα κορίτσια, είναι περισσότερο περιορισμένα στη χρήση του αστικού χώρου και επιτρέπεται να βγαίνουν μόνο μαζί με άλλα παιδιά. Αντίθετα, τα αγόρια έχουν μεγαλύτερη ευκαιρία να παίζουν ανεξάρτητα. Βγαίνουν έξω περισσότερο μετά το σχολείο χωρίς έναν ενήλικα, πηγαίνουν βόλτα με το ποδήλατο, πηγαίνουν στο πάρκο και έτσι έχουν περισσότερες πιθανότητες να είναι ενεργά και κοινωνικά. Τα κορίτσια έχουν ελαφρώς περισσότερη αυτονομία κίνησης στη νέα πόλη όσον αφορά την ποδηλασία και το παιχνίδι έξω από το σπίτι (O'Brien et al., 2000. Mackett, Brown, Gong, Kitazawa & Paskins, 2007). Υπάρχει ένα ευρύ φάσμα παιδιών που έχουν τη δυνατότητα να αναλάβουν διάφορα είδη τοπικών διαδρομών, από την πραγματοποίηση τοπικών διαδρομών σε φίλους ή ποδηλασίας

κοντά στο σπίτι, για να βγουν σε μεγαλύτερες διαδρομές με τη χρήση λεωφορείων ή ποδηλάτων στους κύριους δρόμους, όμως, γενικά, περισσότερα αγόρια έχουν τη δυνατότητα να αναλάβουν αυτές τις δραστηριότητες από τα κορίτσια (Mackett et al., 2007). Όσον αφορά τη συνοδεία των παιδιών στις παιδικές χαρές, παρατηρήθηκε ότι είναι γυναίκες (οι μητέρες είναι περισσότερες από τους πατέρες) (Ferré et al., 2006). Πολλά παιδιά ηλικίας 10-11 χρονών ξεκινούν να διερευνούν την πόλη περισσότερο ανεξάρτητα, πηγαίνοντας μακριά από το σπίτι τους και ξεκινώντας να κάνουν καινούρια πράγματα συχνά στην μετάβασή τους στο γυμνάσιο. Ένα υψηλό ποσοστό παιδιών που ζουν σε μια νέα πόλη επιτρέπονται να παίζουν στους δρόμους, να κάνουν ποδήλατο σε κεντρικούς δρόμους, να πηγαίνουν σε σπίτι φίλων τους με τα πόδια, να πηγαίνουν κινηματογράφο ή στο εμπορικό κέντρο μακριά από το σπίτι τους και να βγαίνουν έξω αργά τη νύχτα (O'Brien et al., 2000).

2.2.5 Κριτήρια επιλογής των παιδιών για το μέρος που παίζουν

Σχετικά με τις επιρροές του ενεργού-ελεύθερου παιχνιδιού προέκυψαν ως βασικά κοινωνικά θέματα η ασφάλεια (ο πιο συνηθισμένος παράγοντας που επηρεάζει τον τόπο που παίζουν τα παιδιά) και οι κοινωνικοί παράγοντες, ως σημαντικά θέματα φυσικού περιβάλλοντος οι εγκαταστάσεις στα πάρκα και στις παιδικές χαρές και οι παράγοντες αστικού σχεδιασμού και, τέλος, ως σημαντική επίδραση ατομικού επιπέδου στο ελεύθερο-ενεργό παιχνίδι το επίπεδο ανεξαρτησίας του παιδιού και η συμπεριφορά του παιδιού κατά το ελεύθερο-ενεργό παιχνίδι (Veitch et al., 2006).

Οι γονείς, σχετικά με την ασφάλεια των παιδιών που παίζουν σε μέρη εκτός της αυλής τους, ανησυχούν κυρίως για την προστασία τους από τους ξένους, τους εφήβους/τις συμμορίες και την οδική κυκλοφορία στη διαδρομή προς το μέρος του παιχνιδιού (Veitch et al., 2006). Όπως αναφέρεται προηγουμένως, η κυκλοφορία αποτελεί μια ανησυχία και για τους χρήστες και τους θεσμικούς παράγοντες όσον αφορά την παρουσία των οχημάτων που κυκλοφορούν γύρω ή κοντά στην παιδική χαρά, ειδικά όταν τα παιδιά είναι μικρά (Ferré et al., 2006). Επίσης, για τα παιδιά σε μια φτωχή γειτονιά, η ασφάλεια είναι ο σημαντικότερος παράγοντας, με αποτέλεσμα να προτιμούν μέρη κοντά στα σπίτια τους ή κοντά στο σπίτι ενός φίλου (Ghanbari-Azarneir et al, 2015). Αυξημένες ανησυχίες κινδύνου για τα μη ασφαλή μέρη ή τους

άγνωστους αναφέρονται πιο συχνά από τα κορίτσια. Αρκετοί γονείς κοριτσιών αποκαλύπτουν υψηλά επίπεδα άγχους για να αφήσουν τα παιδιά τους να παίξουν έξω (O'Brien et al., 2000). Η πλειοψηφία των γονέων ανησυχεί για θέματα σχετικά με την ασφάλεια του πεζού (παρουσία πολλών αγνώστων) και τις συνθήκες ποδηλασίας (την ασφάλεια και την κίνηση στους δρόμους της γειτονιάς και την έλλειψη φώτων ή διαβάσεων). Έτσι, η πεποίθηση των γονέων ότι τα παιδιά τους χρειάζεται να διασχίσουν αρκετούς δρόμους για να φτάσουν σε χώρους για παιχνίδι και ότι υπάρχει περιορισμένη δημόσια συγκοινωνία στην περιοχή τους, και η πεποίθηση των παιδιών ότι δεν υπάρχουν πάρκα και αθλητικοί χώροι κοντά στο σπίτι τους συσχετίζεται με την χαμηλότερη πιθανότητα πεζοπορίας ή ποδηλασίας σε τοπικούς προορισμούς (Timperio, Crawford, Telford & Salmon, 2004).

Οι κοινωνικές σχέσεις, δηλαδή αν τα παιδιά έχουν γείτονες, φίλους ή αδέρφια έχουν σημαντικό αντίκτυπο στο ενεργό-ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών (Veitch et al., 2006).

Όσον αφορά τις εγκαταστάσεις των πάρκων και των παιδικών χαρών, οι γονείς ανησυχούν για τον εξοπλισμό σε αυτά τα μέρη, καθώς είναι σχεδιασμένος για τα πολύ μικρά παιδιά και τα μεγαλύτερα παιδιά τα θεωρούν βαρετά (Veitch et al., 2006). Επίσης, ένα από τα ζητήματα που αφορούν κυρίως τους χρήστες (ενήλικες και παιδιά) και τους θεσμικούς παράγοντες είναι η συντήρηση παιδικών χαρών (επισκευές ή αντικαταστάσεις σπασμένων εξοπλισμών παιδικής χαράς, προστασία εδάφους, γκράφιτι, απόβλητα σκυλιών), καθώς ο εξοπλισμός και οι εγκαταστάσεις της παιδικής χαράς μπορεί να γίνουν επικίνδυνοι για τα παιδιά με το πέρασμα του χρόνου (Ferré et al., 2006). Το υλικό του δαπέδου αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά φυσικά χαρακτηριστικά ενός χώρου φιλικού για τα παιδιά (Ghanbari-Azarneir et al., 2015). Επίσης, στοιχεία του αστικού σχεδιασμού της τοπικής γειτονιάς (π.χ. η απόσταση των ανοιχτών δημόσιων χώρων από το σπίτι) και του φυσικού περιβάλλοντος του σπιτιού του παιδιού (π.χ. αν το σπίτι διαθέτει αυλή) επηρεάζουν την επιλογή του χώρου για το ενεργό παιχνίδι (Veitch et al., 2006).

Το επίπεδο ανεξαρτησίας των παιδιών, όπως αναφέρθηκε από τους γονείς τους, αποτελεί μία από τις σημαντικές επιρροές στην ικανότητά τους να παίζουν σε μέρη μακριά από το σπίτι χωρίς την επίβλεψή τους. Οι γονείς τόνισαν ως βασική επιρροή στην επιλογή του παιδιού για ελεύθερη δραστηριότητα τις στάσεις των παιδιών απέναντι στο ενεργό παιχνίδι (π.χ. μερικοί γονείς περιέγραψαν το παιδί τους ως «παιδί εσωτερικού χώρου» ή «υπαίθριο παιδί») (Veitch et al., 2006).

Το υπαίθριο παιχνίδι αγοριών και κοριτσιών σχετίζεται με αρκετά περιβαλλοντικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της γειτονιάς και της κατοικίας των παιδιών, σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από ερωτηματολόγια που δόθηκαν στους γονείς. Η σημασία που αποδίδουν οι γονείς στο υπαίθριο παιχνίδι συνδέεται θετικά με αυτό σε όλες τις υποομάδες, αλλά η ύπαρξη κανόνων στο σπίτι και ο αριθμός των αδελφών δεν σχετίζονται σημαντικά με το υπαίθριο παιχνίδι. Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της γειτονιάς, ο βαθμός των ακατοίκητων σπιτιών και η παρουσία αποβλήτων από ζώα (π.χ. σκυλιά) σχετίζονται σημαντικά με το υπαίθριο παιχνίδι. Η κοινωνική ασφάλεια και η κοινωνική συνοχή αποτελούν επίσης κοινωνικές μεταβλητές που σχετίζονται θετικά με το υπαίθριο παιχνίδι. Φυσικές μεταβλητές, όπως το μέρος διαβίωσης (π.χ. η διαβίωση σε ένα πράσινο μέρος της πόλης ή σε μια αγροτική περιοχή), ο τύπος κατοικίας, η απουσία αυλής, η παρουσία νερού στη γειτονιά και τέλος η ποικιλομορφία των διαδρομών σχετίζονται θετικά με το υπαίθριο παιχνίδι των παιδιών (Aarts et al., 2010).

2.3 Το σχέδιο ως ερευνητικό εργαλείο

Για τα παιδιά, η δημιουργία ενός σχεδίου είναι μια διαδικασία που εμπεριέχει πολλές διαφορετικές εμπειρίες για να δημιουργήσει κάτι νέο, προσωπικό και μοναδικό. Η διαδικασία της κατασκευής ενός σχεδίου απαιτεί από το παιδί *«να επιλέξει, να μεταφράσει, και να οργανώσει τις γραμμές, τα σχήματα, τα χρώματα και να μεταφέρει μια σκέψη, ένα συναίσθημα, μία εκδήλωση, να συνδυάσει πολυάριθμα στοιχεία που αφορούν το περιεχόμενο, το ύφος, τη μορφή και τη σύνθεση»* (Malchiodi, 1998, σελ. 19). Επειδή εμπλέκονται τόσα πολλά διαφορετικά στοιχεία και εμπειρίες στο παιδικό σχέδιο, οι απλές εξηγήσεις της δημιουργικής φύσης του δεν είναι πάντα εφικτές.

Σύμφωνα με τους ειδικούς μέσα από το σχέδιο τα παιδιά εκφράζουν με τον πιο άμεσο τρόπο τόσο τη προσωπικότητα τους όσο και τα εσωτερικά τους συναισθήματα. Πολλοί ειδικοί αναφέρουν πως το σχέδιο βοηθάει τα παιδιά να εκφράσουν τις εσωτερικές τους σκέψεις πιο εύκολα από ότι η χρήση της γλώσσας καθώς μπορούν να αποτυπώσουν τις λέξεις που σκέφτονται, ενώ παράλληλα

απεικονίζουν διάφορα συναισθήματα που μπορεί να νιώθουν γύρω από ένα θέμα (Malchiodi, 1998).

Η χρήση του παιδικού σχεδίου σε μια έρευνα παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα. Αρχικά, το σχέδιο αποτελεί μία από τις αποτελεσματικότερες μεθόδους που χρησιμοποιούν τα παιδιά για να εκφραστούν (Yurtal & Kazim, 2010) και μπορεί πολύ εύκολα να μας προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες (Bosacki, Zorito & Dan, 2006). Οι ερευνητές συχνά για να συλλέξουν διάφορες πληροφορίες στο πλαίσιο της έρευνας που διεξάγουν, προβαίνουν στην χρήση ερωτηματολογίων ή εξειδικευμένων ερωτήσεων. Οι Bosacki et al. (2006) υποστηρίζουν ότι οι παραπάνω τρόποι περιορίζουν τους συμμετέχοντες, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να εκφράσουν τις αντιλήψεις, από τις οποίες διακατέχονται, εκτενέστερα.

Ένα ακόμη προτέρημα που προκύπτει από τη χρήση του παιδικού σχεδίου ως μεθοδολογικό εργαλείο, είναι η βοηθητική λειτουργία που παρέχει στους ερευνητές και η ευχάριστη διαδικασία του. Έχει αποδειχθεί ότι το παιδικό σχέδιο λειτουργεί βοηθητικά στα χέρια των ερευνητών στην προσπάθεια τους να εκμαιεύσουν υπάρχουσες αντιλήψεις των παιδιών. Η ζωγραφική αναμφίβολα αποτελεί μια αγαπημένη και συνηθισμένη δραστηριότητα της καθημερινότητας για τα παιδιά. Επομένως, όταν συμπεριλαμβάνεται σε μια έρευνα καθιστά τη διαδικασία πιο ευχάριστη και πιο δημιουργική, χωρίς να προκαλεί άγχος στο παιδί (Burgess & Hartman, 1993). Αντίθετα, ένα ερωτηματολόγιο ή μια συνέντευξη, που αποτελούν τις τυπικές μορφές συλλογής ερευνητικών δεδομένων, μπορεί να φαίνονται στα παιδιά ανιαρές και ανούσιες, λόγω της μη εξοικείωσής τους με τέτοιου είδους διαδικασίες.

Τέλος, το σχέδιο μπορεί να βοηθήσει ένα παιδί να συγκεντρώσει όλες τις σκέψεις που μπορεί να έχει στο μυαλό του και να τις αποτυπώσει, ενώ μέσα από τον προφορικό λόγο είναι πιθανόν να μην υπήρχε η ίδια ακρίβεια. Ο Freud και ο Jung παρατήρησαν πως οι ασθενείς τους αν και πολλές φορές δυσκολεύονταν να μιλήσουν για τα όνειρα που έβλεπαν, ωστόσο μπορούσαν πιο εύκολα να τα ζωγραφίσουν (Malchiodi, 1998). Συνοψίζοντας, η ζωγραφική είναι ένας τρόπος που βοηθάει τα παιδιά να αποκαλύψουν τις πραγματικές τους απόψεις αφού τα μικρά σε ηλικία παιδιά συνηθίζουν να εκφράζονται μέσα από τη ζωγραφική.

2.4 Η παρούσα έρευνα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τον τρόπο ζωής και τις περιβαλλοντικές αντιλήψεις παιδιών δημοτικού σχολείου που προέρχονται από αστικές και υπαίθριες περιοχές. Πιο συγκεκριμένα στοχεύει στη σύγκριση του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών αντιλήψεων αυτών των παιδιών. Αναλυτικότερα, επιχειρεί να μελετήσει, μέσω των σχεδίων των παιδιών, τις αντιλήψεις τους για το μέρος όπου ζουν (πόλη ή χωριό) και για το μέρος όπου παίζουν και ποια μέρη τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στον τόπο κατοικίας τους. Επίσης, η συγκεκριμένη έρευνα έχει ως στόχο να μελετήσει σε ποια μέρη προτιμούν τα παιδιά να παίζουν συνήθως και τι δυνατότητες αυτόνομης μετακίνησης έχουν τα παιδιά σε αυτά τα μέρη. Για τους σκοπούς της έρευνας τέθηκαν τα εξής ερωτήματα: α) Ποιες είναι οι αντιλήψεις/απόψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν; β) Ποιες είναι οι αντιλήψεις απόψεις των παιδιών για το μέρος όπου παίζουν; γ) Τι δυνατότητες αυτόνομης μετακίνησης υπάρχουν στα παιδιά στις σύγχρονες πόλεις/χωριά; δ) Που προτιμούν τα παιδιά να παίζουν, σε εσωτερικούς ή εξωτερικούς χώρους; ε) Πως τα παιδιά αποτυπώνουν σχεδιαστικά το χώρο διαβίωσης τους;

Ελάχιστες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με τις περιβαλλοντικές αντιλήψεις και τον τρόπο ζωής των παιδιών από την ύπαιθρο. Αυτό καθιστά την παρούσα έρευνα πρωτότυπη, καθώς επιχειρεί να καλύψει το ερευνητικό κενό που υπάρχει. Ερευνητικό κενό υπάρχει και στη σύγκριση του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών αντιλήψεων των παιδιών αγροτικής και αστικής προέλευσης, καθώς μόνο μία έρευνα έχει διεξαχθεί με παρόμοιο θέμα (Cubukcu, Kahraman & Yavasal, 2018). Επομένως, η έρευνα αυτή είναι σημαντική καθώς έρχεται να εμπλουτίσει την βιβλιογραφία και υπογραμμίζει τις διαφορές του τρόπου ζωής και των περιβαλλοντικών αντιλήψεων των παιδιών που προέρχονται από αστικές ή υπαίθριες περιοχές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό, θα περιγραφεί το δείγμα της έρευνας, ο τρόπος που έγινε η συλλογή δεδομένων (μέσα και διαδικασία συλλογής δεδομένων) και στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί η διαδικασία της ανάλυσης των δεδομένων αυτών.

3.2 Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 41 μαθητές και μαθήτριες της Δ΄ τάξης του Δημοτικού, ηλικίας 10 χρονών, με μέσο όρο ηλικίας 118,24 μηνών. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα συμμετείχαν 21 μαθητές (14 κορίτσια και 7 αγόρια) αγροτικής προέλευσης της Δ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου Σβορώνου Πιερίας, του 8^{ου} Δημοτικού σχολείου Χαλκίδος (έξω Παναγίτσα Ευβοίας) και του Δημοτικού Σχολείου Καρδίτσας και 20 μαθητές (14 κορίτσια και 6 αγόρια) αστικής προέλευσης της Δ΄ τάξης του 1^{ου} Δημοτικού σχολείου Ν. Ιωνίας Βόλου. Όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα το συνολικό δείγμα αποτελούνταν από 28 κορίτσια (68,3%) και 13 αγόρια (31,7%). Προκειμένου, τα παιδιά να συμμετάσχουν στην έρευνα, ενημερώθηκαν οι γονείς τους και ζητήθηκε η συγκατάθεσή τους. Η κατανομή των μαθητών του δείγματος ανά περιοχή και φύλο φαίνεται στον Πίνακα 2.1.

Πίνακας 3.1 Το δείγμα της έρευνας

	Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	
	Αγροτική περιοχή	Αστική περιοχή
Αγόρια	7	6
Κορίτσια	14	14
Σύνολο	21	20
Γενικό σύνολο	41	

3.3 Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία το σχέδιο και η ημιδομημένη συνέντευξη, η οποία πραγματοποιούνταν μετά την ολοκλήρωση του σχεδίου.

Τα παιδιά μέσα από τα σχέδιά τους εκφράζουν τον εαυτό τους, τις σκέψεις τους και τις ρεαλιστικές αντιλήψεις που έχουν διαμορφώσει για τον κόσμο αλλά και τον κοινωνικό τους περίγυρο (Malchiodi, 1988).

Η τεχνική του σχεδίου εμφανίζει πλεονεκτήματα στη συλλογή δεδομένων, καθώς δεν απαιτεί από τα παιδιά να γνωρίζουν γραφή. Επιπλέον, απαιτεί λίγο χρόνο για να εφαρμοστεί και τα παιδιά συμμετέχουν πρόθυμα στη δραστηριότητα, αφού είναι κάτι που τους αρέσει (Malchiodi, 1988).

Ωστόσο, δεν είναι όλα τα σχέδια κατανοητά, ούτε εύκολο να καταλάβεις το τι συμβολίζουν. Αυτός είναι και ο λόγος που χρησιμοποιήθηκε και η τεχνική της συνέντευξης στην συγκεκριμένη έρευνα, ώστε μέσα από τις ερωτήσεις του ερευνητή να γίνει πιο κατανοητό το σχέδιο των παιδιών. Το σχέδιο χρειάζεται συχνά και άλλο εργαλείο, ώστε να κατανοηθεί πλήρως. Σύμφωνα με προηγούμενες μελέτες (Tamm & Granqvist, 1995 όπ. ανάφ στο Bonoti, Leondari & Mastora, 2013) οι δομημένες μέθοδοι στις ποσοτικές προσεγγίσεις δεν επιτρέπουν την πλήρη κατανόηση της σημασίας που αποδίδουν τα παιδιά σε μία έννοια όπως αυτή του θανάτου. Τα σχέδια είναι γόνιμα, καθώς βοηθάνε τα παιδιά να μιλήσουν για τις εμπειρίες τους που διαφορετικά θα δυσκολεύονταν να εκφράσουν (Butler, Gross & Hayne, 1995 όπ. ανάφ στο Gross & Hayne, 1998). Επιπλέον, τα σχέδια ενισχύουν την ποσότητα πληροφοριών που αποκαλύπτουν τα παιδιά για την εμπειρία τους στο παρελθόν, καθώς παρέχουν ακριβέστερες πληροφορίες σε σχέση με αυτές που αποκτώνται μέσω αφηγήσεων (Gross & Hayne, 1998, όπ. ανάφ στο Bonoti, Leondari & Mastora, 2013). Ο Gross και ο Hayne ισχυρίστηκαν ότι τα σχέδια μειώνουν τις κοινωνικές απαιτήσεις της συνέντευξης, επιτρέποντας στα παιδιά να αισθάνονται πιο άνετα, διευκολύνοντας την ανάκτηση μνήμης, διότι οι εικονογραφικές αναπαραστάσεις των παιδιών προσφέρουν αποτελεσματικά στοιχεία ανάκτησης και βοηθούν τα παιδιά να οργανώνουν τις λεκτικές τους εκθέσεις.

Η συνέντευξη είναι ένας ευέλικτος και προσαρμοστικός τρόπος να μαθαίνουμε τα πράγματα. Ειδικότερα, οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο προσφέρουν τη δυνατότητα αλλαγής της ερευνητικής κατεύθυνσης, όπου κρίνεται σκόπιμο και ανάλογο με τις απαντήσεις των υποκειμένων, δίνοντας συνέχεια σε ενδιαφέρουσες αποκρίσεις και διερευνώντας κίνητρα με έναν τρόπο που δεν είναι

εφικτός ούτε με τα ερωτηματολόγια, αλλά ούτε και με άλλες τεχνικές. Αν και η συνέντευξη δεν είναι σε καμία περίπτωση μια εύκολη επιλογή ως τεχνική συλλογής δεδομένων, παρέχει τη δυνατότητα να παραχθεί πλούσιο υλικό (Robson, 2007).

Ο συνδυασμός, λοιπόν, σχεδίου και συνέντευξης στοχεύει στο να διερευνηθούν με λεπτομέρεια οι ποικίλες αντιλήψεις και απόψεις των παιδιών. Ένα σημαντικό πλεονέκτημα του συνδυασμού αυτού είναι η δυνατότητα πρόσβασης σε συμπληρωματικές πληροφορίες για τις αναπαραστάσεις των παιδιών μέσω των σχεδίων τους και των λεκτικών τους σχολίων πάνω σε αυτά, κάτι που βοηθάει τον ερευνητή να καταλήξει σε πιο ακριβή συμπεράσματα πάνω στην έρευνά του. Επιπλέον, επιτρέπει στον ερευνητή να αλλάζει το περιεχόμενο τους όπου κρίνει αυτός σωστό, βοηθώντας στην καλύτερη διεξαγωγή της έρευνας.

Κατά συνέπεια, ο συνδυασμός αυτός του σχεδίου και της ημιδομημένης συνέντευξης, κρίνεται ως ο καταλληλότερος για να αποκαλύψει τις αντιλήψεις των παιδιών για το μέρος όπου ζουν (πόλη ή χωριό) και για το μέρος όπου παίζουν και ποια μέρη τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν στον τόπο κατοικίας τους.

3.4 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2018 στο 1^ο δημοτικό σχολείο Ν. Ιωνίας Βόλου, στο Δημοτικό Σχολείο Σβορώνου Πιερίας, στο 8^ο Δημοτικό σχολείο Χαλκίδος (έξω Παναγίτσα Εύβοιας) και στο Δημοτικό σχολείο Καρδίτσας. Αρχικά, η ερευνήτρια επικοινωνήσε με τον διευθυντή του κάθε σχολείου, γνωστοποιώντας του τον σκοπό της έρευνας, το δείγμα, τα ερευνητικά εργαλεία καθώς και τη διαδικασία συλλογής δεδομένων, την οποία επρόκειτο να ακολουθήσει. Στη συνέχεια, αφού έλαβε την συγκατάθεση του διευθυντή και των γονέων των συμμετεχόντων προχώρησε στη διεξαγωγή της έρευνας.

Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων των παιδιών ήταν ατομική, ώστε να αποφευχθεί ο αλληλοεπηρεασμός τους ως προς τα σχέδια, αλλά και η ανταλλαγή ιδεών που θα μπορούσε να επηρεάσει την κρίση των παιδιών, άρα και τα αποτελέσματα της έρευνας. Η διαδικασία πραγματοποιήθηκε σε μια ήσυχη αίθουσα του σχολείου που παραχωρήθηκε στην ερευνήτρια για αυτό τον σκοπό. Ο χρόνος που διαρκούσε ποίκιλλε από μαθητή σε μαθητή χωρίς όμως να ξεπερνά τα τριάντα λεπτά. Κατά την ολοκλήρωση της διαδικασίας, η ερευνήτρια καλούσε άλλο μαθητή να έρθει

στην αίθουσα και να συμμετάσχει στην έρευνα, πάντα με την θέληση του ίδιου. Τα υπόλοιπα παιδιά παρακολουθούσαν το μάθημα της ημέρας κανονικά.

Η διαδικασία που ακολουθούνταν για κάθε παιδί ήταν συγκεκριμένη. Αρχικά, η ερευνήτρια συμπλήρωνε τα απαραίτητα δημογραφικά στοιχεία στο πρωτόκολλο καταγραφής, δηλαδή το όνομα και το φύλο παιδιού, την ημερομηνία γέννησης για τον ακριβή υπολογισμό της ηλικίας του κάθε παιδιού, την ημερομηνία διεξαγωγής της συνέντευξης και το σχολείο του παιδιού. Έπειτα, ακολουθούσε η κυρίως ερευνητική διαδικασία κατά την οποία χρησιμοποιήθηκαν δύο εργαλεία: (α) το σχέδιο και (β) η ημιδομημένη συνέντευξη.

Κάθε παιδί καλούνταν να σχεδιάσει δύο σχέδια. Η ερευνήτρια παρείχε στα παιδιά λεπτούς μαρκαδόρους, ξυλομπογιές, ένα μολύβι, μία γόμα και μια λευκή κόλλα μεγέθους A4 και τους ζητούσε να σχεδιάσουν την πόλη ή το χωριό τους ανάλογα από πού προερχόταν το κάθε παιδί. Κάθε παιδί είχε τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει είτε μαρκαδόρους, είτε ξυλομπογιές και μολύβι. Η οδηγία που τους δόθηκε για το 1^ο σχέδιο ήταν: *«Φτιάξε μου μια ζωγραφιά που να δείχνει την πόλη/το χωριό σου. Στο σχέδιό σου θα ήθελα να φαίνονται και τα μέρη που σου αρέσουν και τα μέρη που δεν σου αρέσουν»*. Είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι η ερευνήτρια περίμενε υπομονετικά μέχρι το παιδί να ολοκληρώσει το σχέδιό του, καθώς δεν τέθηκε κάποιος περιορισμός χρόνου, οπότε το κάθε παιδί είχε όσο χρόνο ήθελε στη διάθεσή του για να ολοκληρώσει τη ζωγραφιά. Μετά την ολοκλήρωση του σχεδίου, η ερευνήτρια ζητούσε από το παιδί να περιγράψει τι είναι αυτό που ζωγράφισε. Πιο συγκεκριμένα, υπέβαλε τις εξής ερωτήσεις: *α) Τι ζωγράφισες εδώ; Τι είναι; β) Δείξε μου τι σου αρέσει και γιατί; Πηγαίνεις συχνά σε αυτό το μέρος; Πώς πηγαίνεις; Πηγαίνεις μόνος/η σου ή με άλλους; Ποιους; γ) Δείξε μου τι δεν σου αρέσει και γιατί;*, ώστε να αποσπάσει τις απαιτούμενες πληροφορίες και σημείωνε τις απαντήσεις σε μία σχετική φόρμα. Με τη ολοκλήρωση του πρώτου σχεδίου, η ερευνήτρια έδινε στο παιδί μία ακόμη κόλλα A4 για το 2^ο σχέδιο, στο οποίο ζητούσε από το παιδί να ζωγραφίσει το μέρος που παίζει. Συγκεκριμένα, η οδηγία που δινόταν ήταν της μορφής: *«Ζωγράφισέ μου το μέρος που παίζεις συνήθως. Στο σχέδιό σου θα ήθελα να φαίνονται αυτά με τα οποία παίζεις»*. Μόλις το παιδί ολοκλήρωνε το σχέδιό του, η ερευνήτρια έκανε τις εξής ερωτήσεις: *α) Τι ζωγράφισες εδώ; Πού είναι αυτό το μέρος; β) Σου αρέσει αυτό το μέρος; Γιατί; γ) Με τι παίζεις; δ) Παίζεις με άλλους ή μόνος/η σου; ε) Πώς πας εκεί; Πηγαίνεις μόνος/η, ή με κάποιον άλλον; (η ερώτηση*

γινόταν μόνο στην περίπτωση υπαίθριου χώρου) και σημείωνε τις απαντήσεις σε μία σχετική φόρμα. Η παραπάνω διαδικασία επαναλαμβανόταν σε κάθε παιδί.

3.5 Ανάλυση των δεδομένων

3.5.1 Κωδικοποίηση σχεδίων

Τα σχέδια σχετικά με το μέρος που ζουν (πόλη ή χωριό) (1^οΣΧΕΔΙΟ) και με το μέρος που παίζουν (2^οΣΧΕΔΙΟ) κωδικοποιήθηκαν ανάλογα με το αν υπάρχουν σε αυτά στοιχεία από το φυσικό, ανθρωπογενές και κοινωνικό περιβάλλον. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά ο τρόπος κωδικοποίησης των σχεδίων. Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι μεταβλητές.

Πίνακας 3.2. Μεταβλητές κωδικοποίησης των σχεδίων

	Στοιχεία από το		
	Φυσικό Περιβάλλον	Ανθρωπογενές Περιβάλλον	Κοινωνικό Περιβάλλον
1 ^ο ΣΧΕΔΙΟ	Ήλιος, Ουρανός, Φυτά, Ζώα, Χώροι πράσινου, Νερό	Σπίτια, Οχήματα, Δρόμοι, Σκουπίδια, Χώροι εργασίας, Πάρκο, Παιδική χαρά, Πλατεία, Γήπεδο, Εκκλησία, Παιδότοπος, Σχολείο	Άνθρωπος Συναίσθημα

2° ΣΧΕΔΙΟ	Ήλιος Ουρανός Φύση Θάλασσα Ζώα	Γήπεδο, Πλατεία, Αυλή, Παιδική χαρά, Παιδότοπος, Παιχνίδια, Τεχνολογία, Καφετέρια, Εσωτερικός χώρος σπιτιού, Δρόμος, Σχολείο	Άνθρωπος Συναίσθημα
-----------	--	--	------------------------

3.5.1.1. Φυσικό περιβάλλον

Αυτή η κατηγορία συμπεριλαμβάνει εκείνα τα σχέδια των παιδιών, τα οποία απεικονίζουν οποιοδήποτε φυσικό στοιχείο και βαθμολογούνται με 1. Παραδείγματα τέτοιων στοιχείων είναι ο ήλιος, ο ουρανός, τα φυτά (δέντρα, λουλούδια), οι χώροι πράσινου, τα ζώα, η θάλασσα, και η λίμνη.

3.5.1.2. Ανθρωπογενές περιβάλλον

Σε αυτή τη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται τα σχέδια που απεικονίζουν στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον όπως σπίτια, χώροι εργασίας, οχήματα, δρόμοι, σκουπίδια, πάρκα, παιδικές χαρές, παιδότοποι, γήπεδα, σχολεία, πλατείες, εκκλησίες, παιχνίδια, αυλές, καφετέριες, εσωτερικούς χώρους σπιτιού και οτιδήποτε σχετικό με την τεχνολογία. Όλα τα σχέδια που απεικονίζουν ένα ή περισσότερα στοιχεία από τα παραπάνω βαθμολογούνται με 1.

3.5.1.3. Κοινωνικό περιβάλλον

Αυτή η κατηγορία συμπεριλαμβάνει όλα τα σχέδια που απεικονίζουν ανθρώπους και τα συναισθήματά τους και βαθμολογούνται με 1.

3.5.2 Κωδικοποίηση συνεντεύξεων

Εκτός από την κωδικοποίηση των σχεδίων, κωδικοποιήθηκαν και οι απαντήσεις των παιδιών στις συνεντεύξεις, καθώς δεν ήταν δυνατό να αντληθούν ορισμένες πληροφορίες μόνο από τα σχέδια.

Συγκεκριμένα, από τη συνέντευξη για το 1^ο σχέδιο προέκυψαν δύο μεταβλητές που ονομάστηκαν αρέσκεια και απαρέσκεια αντίστοιχα, οι οποίες βαθμολογούνταν με 1 αν πρόκειται για μέρος από το φυσικό περιβάλλον, με 2 από το ανθρωπογενές περιβάλλον και με 3 από το κοινωνικό περιβάλλον. Για να γίνει πιο συγκεκριμένη η κωδικοποίηση των παραπάνω μεταβλητών, δημιουργήθηκαν οι υποκατηγορίες τους, αρέσκεια με λεπτομέρεια και απαρέσκεια με λεπτομέρεια. Αναλυτικότερα, η μεταβλητή αρέσκεια με λεπτομέρεια βαθμολογούνταν με 1 αν ήταν μέρος στη φύση, με 2 αν πρόκειται για χώρους παιχνιδιού, με 3 αν ήταν σπίτι, με 4 αν πρόκειται για μαγαζιά, με 5 αν πρόκειται για χώρους κοινωνικής συγκέντρωσης και με 6 αν πρόκειται για σχολείο. Η μεταβλητή απαρέσκεια με λεπτομέρεια βαθμολογούνταν με 1 αν ήταν μέρος στη φύση, με 2 όταν ανέφεραν εμπόδια παιχνιδιού, με 3 αν ήταν σπίτια, με 4 αν πρόκειται για μαγαζιά, με 5 όταν ανέφεραν τη ρύπανση και με 6 αν πρόκειται για σχολείο. Στους παρακάτω πίνακες φαίνεται ο τρόπος βαθμολόγησης των μεταβλητών.

Πίνακας 3.3 Βαθμολόγηση των μεταβλητών «Αρέσκεια / Απαρέσκεια»

	Φυσικό Περιβάλλον	Ανθρωπογενές Περιβάλλον	Κοινωνικό Περιβάλλον
Αρέσκεια / Απαρέσκεια	1	2	3

Πίνακας 3.4 Βαθμολόγηση της μεταβλητής «Αρέσκεια- λεπτομέρειες»

	Φύση	Χώροι παιχνιδιού	Σπίτια	Μαγαζιά	Χώροι κοινωνικής συγκέντρωσης	Σχολείο
Αρέσκεια- λεπτομέρειες	1	2	3	4	5	6

Πίνακας 3.5 Βαθμολόγηση της μεταβλητής «Απαρέσκεια- λεπτομέρειες»

	Φύση	Εμπόδια παιχνιδιού	Σπίτια	Μαγαζιά	Ρύπανση	Σχολείο
Απαρέσκεια- λεπτομέρειες	1	2	3	4	5	6

Επιπλέον, από τις συνεντεύξεις του 1^{ου} και του 2^{ου} σχεδίου που αφορούσαν μέρη της πόλης/χωριού των παιδιών που τους αρέσουν ή/και όπου παίζουν προέκυψε μία ακόμη μεταβλητή, η μεταβλητή για την αυτονομία κίνησης των παιδιών. Η μεταβλητή αυτή βαθμολογούνταν με 1 αν υπήρχε αυτονομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1 Εισαγωγή

Συγκεντρώθηκαν 82 σχέδια εκ των οποίων τα 41 (σχέδιο α') απεικόνιζαν την πόλη ή το χωριό τους αναλόγως με τον τόπο προέλευσης του κάθε παιδιού και τα μέρη που τους αρέσουν και τα μέρη που δεν τους αρέσουν. Τα υπόλοιπα 41 σχέδια (σχέδιο β') απεικόνιζαν τους χώρους παιχνιδιού και τα αντικείμενα με τα οποία παίζουν σε αυτούς τους χώρους.

Για να διερευνήσουμε τις διαφορές στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους, πραγματοποιήθηκε η ανάλυση των δύο σχεδίων με βάση 3 παράγοντες, το φυσικό, το ανθρωπογενές, το κοινωνικό περιβάλλον και στοιχεία που ανήκουν στο κάθε ένα από αυτά. Γενικά, η ανάλυση δεν ανέδειξε πολύ μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ των παιδιών της πόλης και του χωριού. Στη συνέχεια, παρατίθενται αναλυτικά τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν.

4.2 Σχέδιο α΄

Τα παιδιά στο σχέδιο για το άμεσο περιβάλλον τους περιέλαβαν κυρίως στοιχεία του ανθρωπογενούς, μετά του φυσικού και τέλος του κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως φαίνεται και από τα σύνολα των παιδιών (βλ. Πίνακα 4.1). Συγκεκριμένα, ίδιος αριθμός παιδιών της πόλης και του χωριού χρησιμοποίησαν στο σχέδιό τους στοιχεία από το ανθρωπογενές και το κοινωνικό περιβάλλον.

Όσον αφορά, όμως, την απεικόνιση στοιχείων από το φυσικό περιβάλλον στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους φάνηκαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους, $\chi^2(1, N = 41) = 5,96, p = .02$. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.1 στο χωριό 20 παιδιά συμπεριέλαβαν στο σχέδιό τους στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον, ενώ στην πόλη 13.

Πίνακας 4.1 *Απεικόνιση στοιχείων του φυσικού, ανθρωπογενούς και κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους*

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Φυσικό	13	20	33
Ανθρωπογενές	19	19	38
Κοινωνικό	12	12	24

4.2.1 Απεικόνιση στοιχείων από το φυσικό περιβάλλον

Τα στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον που συμπεριέλαβαν τα παιδιά στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις τους για το άμεσο περιβάλλον τους κατηγοριοποιήθηκαν. Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες των στοιχείων από το φυσικό περιβάλλον που προέκυψαν είναι οι εξής: ήλιος, ουρανός, φυτά, χώροι πρασίνου, νερό και ζώα. Οι αναλύσεις, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.2, γενικά έδειξαν ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάλογα με τον τόπο προέλευσης των

παιδιών όσον αφορά την παρουσία των παραπάνω στοιχείων στα σχέδιά τους για το άμεσο περιβάλλον τους. Πιο συχνά στο σχέδιο των παιδιών εμφανίζονται ο ήλιος (N = 26), ακολουθεί ο ουρανός (N = 21) και έπειτα τα φυτά (N = 16) (βλ. Σχέδιο 1). Στοιχεία όπως νερό, ζώα και χώροι πρασίνου εμφανίζονται λιγότερο στα σχέδιά τους (βλ. Πίνακα 4.2).

Συγκεκριμένα, 10 από τα 20 παιδιά της πόλης περιέλαβαν στο σχέδιο τους ήλιο και 16 από τα 21 παιδιά από χωριό. Για τον ουρανό η ανάλυση έδειξε ότι 8 από τα 20 παιδιά της πόλης τον συμπεριέλαβαν στο σχέδιο τους και 13 από τα 21 παιδιά από χωριό. Όσον αφορά τα φυτά, από την ανάλυση φάνηκε ότι 5 από τα 20 παιδιά στην πόλη τα ενσωμάτωσαν στο σχέδιό τους. Επίσης, 11 από τα 21 παιδιά στο χωριό ζωγράφισαν φυτά στο σχέδιό τους. Σύμφωνα με τον πίνακα, παρατηρείται ότι μόνο 4 από 21 παιδιά του χωριού ζωγράφισαν «χώρους πρασίνου». Για το νερό η ανάλυση έδειξε ότι η απεικόνισή του στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους έγινε από 6 παιδιά της πόλης και από 7 παιδιά από χωριό. Τέλος, 10 παιδιά, 7 από χωριό και 3 από πόλη ζωγράφισαν ζώα.

Πίνακας 4.2 Απεικόνιση στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Ήλιος	10	16	26
Ουρανός	8	13	21
Φυτά	5	11	16
Χώροι πρασίνου	0	4	4
Νερό	6	7	13
Ζώα	3	7	10

Σχέδιο 1. Ένα κορίτσι αγροτικής προέλευσης αναπαριστά το άμεσο περιβάλλον του με πολλά στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον όπως ήλιο, ουρανό, φυτά (δέντρο, κάτω δεξιά στο σχέδιο) και ζώα (μέλισσες, πεταλούδες, πουλιά).

4.2.2 Απεικόνιση στοιχείων από το ανθρωπογενές περιβάλλον

Όπως ήδη αναφέρθηκε (βλ. Πίνακα 4.1) στο σύνολο του δείγματος (N=41) ίδιος αριθμός παιδιών της πόλης και του χωριού (N=19) χρησιμοποίησαν στο σχέδιό τους στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον.

Τα στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον που συμπεριέλαβαν τα παιδιά στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις τους για το άμεσο περιβάλλον τους κατηγοριοποιήθηκαν. Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες των στοιχείων από το ανθρωπογενές περιβάλλον που προέκυψαν είναι οι εξής: σπίτια, χώροι εργασίας, οχήματα, δρόμοι, σκουπίδια, πάρκα, παιδικές χαρές, πλατείες, γήπεδα, εκκλησίες, παιδότοποι και σχολεία. Από τους πίνακες φαίνεται ότι δεν υπάρχουν γενικότερα σημαντικές διαφορές ανάλογα με τον τόπο προέλευσης των παιδιών όσον αφορά την παρουσία των παραπάνω στοιχείων στα σχέδιά τους για το άμεσο περιβάλλον τους. Πιο συχνά στο σχέδιο των παιδιών εμφανίζονται τα σπίτια (N = 18) ακολουθούν οι δρόμοι (N = 15)(βλ. Σχέδιο 2)και μετά οι χώροι εργασίας (N = 10) (βλ. Σχέδιο 3).

Ενώ τα υπόλοιπα στοιχεία εμφανίζονται λιγότερο συχνά στο σχέδιο των παιδιών (βλ. Πίνακα 4.3).

Συγκεκριμένα, 7 παιδιά από την πόλη και 11 από το χωριό σχεδίασαν σπίτια. Όσον αφορά τους χώρους εργασίας η ανάλυση έδειξε ότι μόνο 10 παιδιά από χωριό ($N=5$) και πόλη ($N=5$) τους συμπεριέλαβαν στα σχέδιά τους. Μόνο 6 από τα 41 παιδιά απεικόνισαν στο σχέδιό τους οχήματα. Συγκεκριμένα, περισσότερα παιδιά από την πόλη ($N=5$) σε σύγκριση με αυτά του χωριού ($N=1$) σχεδίασαν οχήματα. Επίσης, 9 παιδιά από πόλη και 6 από χωριό απεικόνισαν στο σχέδιό τους δρόμους. Όσον αφορά τα σκουπίδια η ανάλυση έδειξε ότι μόνο 3 παιδιά τα απεικόνισαν στο σχέδιό τους. Σχετικά με το πάρκο, όμως, η ανάλυση έδειξε ότι η απεικόνισή τους στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους διαφοροποιείται στατιστικά σημαντικά ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους, $\chi^2(1, N = 41) = 4,65, p = .04$. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.3 στο χωριό κανένα παιδί δεν απεικόνισε στο σχέδιό του πάρκο, ενώ στην πόλη 4 παιδιά σχεδίασαν πάρκο. Σύμφωνα με τον Πίνακα 4.3, παρατηρείται ότι συνολικά 5 παιδιά, 3 από πόλη και 2 από χωριό απεικόνισαν παιδικές χαρές στο σχέδιό τους. Επιπλέον, συνολικά 8 παιδιά σχεδίασαν πλατείες. Συγκεκριμένα, περισσότερα παιδιά από το χωριό ($N=6$) και μόνο 2 παιδιά από την πόλη τις απεικόνισαν στο σχέδιό τους. Σχετικά με τα γήπεδα η ανάλυση έδειξε ότι συγκεκριμένα 3 παιδιά σχεδίασαν γήπεδο. Όσον αφορά την εκκλησία η ανάλυση έδειξε ότι η απεικόνισή του στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους έγινε μόνο από 2 παιδιά. Τέλος, 2 παιδιά από πόλη και 3 από χωριό σχεδίασαν σχολείο.

Πίνακας 4.3 Απεικόνιση στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Σπίτια	7	11	18
Χώροι εργασίας	5	5	10
Οχήματα	5	1	6

Δρόμοι	9	6	15
Σκουπίδια	1	2	3
Πάρκα	4	0	4
Παιδικές χαρές	3	2	5
Πλατείες	2	6	8
Γήπεδα	1	2	3
Εκκλησίες	1	1	2
Σχολεία	2	3	5

Σχέδιο 2. Ένα κορίτσι αγροτικής προέλευσης αναπαριστά το άμεσο περιβάλλον του με στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον όπως πολλά σπίτια και δρόμους.

Σχέδιο 3. Ένα κορίτσι αστικής προέλευσης αναπαριστά το άμεσο περιβάλλον του σχεδιάζοντας μόνο μαγαζιά (χώρους εργασίας) όπως το Jumbo και ένα μαγαζί με παπούτσια.

4.2.3 Απεικόνιση στοιχείων από το κοινωνικό περιβάλλον

Επίσης, από την ανάλυση βρέθηκε ότι ίδιος αριθμός παιδιών ($N=12$) από το χωριό και από την πόλη χρησιμοποίησαν στοιχεία από το κοινωνικό περιβάλλον.

Τα στοιχεία από το κοινωνικό περιβάλλον που συμπεριέλαβαν τα παιδιά στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις τους για το άμεσο περιβάλλον τους είναι οι άνθρωποι και το συναίσθημα που προσδίδουν σε αυτούς.

Όσον αφορά τους ανθρώπους η ανάλυση έδειξε ότι ίδιος αριθμός παιδιών ($N=12$) από το χωριό και από την πόλη απεικόνισαν στο σχέδιό τους ανθρώπους. Σχετικά με το συναίσθημα των ανθρώπων η ανάλυση έδειξε ότι ίδιος αριθμός παιδιών ($N=9$) από το χωριό και από την πόλη απεικόνισαν στο σχέδιό τους συναίσθημα στους ανθρώπους που σχεδίασαν.

Πίνακας 4.4 Απεικόνιση στοιχείων του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Άνθρωποι	12	12	24
Συναίσθημα	9	9	18

4.2.4 Απεικόνιση μερών της αρέσκειάς τους και της απαρέσκειάς τους από την πόλη/χωριό τους

Στο σχέδιο α' τα παιδιά εκτός από το μέρος που ζουν απεικόνιζαν στο σχέδιό τους και τα μέρη που τους αρέσουν και αυτά που δεν τους αρέσουν.

Ως σύνολο, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 4.5, τα παιδιά δηλώνουν ότι τους αρέσουν περισσότερο μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον παρά από το φυσικό.

Σχετικά με αυτά η ανάλυση έδειξε ότι η απεικόνισή τους στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους δεν διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.5 στο σύνολο του δείγματος ($N=41$) τα 28 παιδιά απεικόνισαν μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον, ενώ τα υπόλοιπα 13 σχεδίασαν μέρη από το φυσικό περιβάλλον.

Πίνακας 4.5 Απεικόνιση μερών της αρέσκειάς τους στο σχέδιο των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Μέρη από το φυσικό περιβάλλον	6	7	13
Μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον	14	14	28

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.6, η πλειοψηφία των παιδιών δηλώνει ότι δεν την αρέσουν μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον. Συγκεκριμένα, στο σύνολο του δείγματος (N=41), 29 παιδιά σχεδίασαν μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον και 5 παιδιά από το φυσικό περιβάλλον εκ των οποίων τα 4 προέρχονταν από χωριό. Τα υπόλοιπα 7 παιδιά δεν σχεδίασαν μέρη που δεν τους αρέσουν, εξηγώντας ότι δεν υπάρχουν τέτοια μέρη στη περιοχή όπου ζουν.

Πίνακας 4.6 Απεικόνιση μερών της απαρέσκειάς τους στο σχέδιο των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Κανένα μέρος	2	5	7
Μέρη από το φυσικό περιβάλλον	1	4	5
Μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον	17	12	29

Για να γίνουν πιο συγκεκριμένα τα αποτελέσματα για τα μέρη που αρέσουν στα παιδιά και για αυτά που δεν τους αρέσουν διαχωρίστηκαν περαιτέρω και προέκυψαν οι παρακάτω υποκατηγορίες.

Όσον αφορά τα μέρη που τους αρέσουν η ανάλυση έδειξε ότι στο σύνολο του δείγματος ($N=41$) τα 13 παιδιά σχεδίασαν μέρη από τη φύση (βλ. Σχέδιο 4) και τα 10 παιδιά τόπους παιχνιδιού, από τα οποία τα 7 ήταν από πόλη (βλ. Σχέδιο 5). Επιπλέον, 4 παιδιά σχεδίασαν μαγαζιά, εκ των οποίων τα 3 ήταν από πόλη και άλλα 9 παιδιά σχεδίασαν χώρους κοινωνικής συγκέντρωσης (βλ. Σχέδιο 6), από τα οποία τα 8 προέρχονταν από χωριό. Τέλος, 8 παιδιά σχεδίασαν σπίτια και 2 σχολείο.

Πίνακας 4.7 *Λεπτομερής απεικόνιση των μερών της αρέσκειάς τους στο σχέδιο των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους*

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Φύση	6	7	13
Τόποι παιχνιδιού	7	3	10
Σπίτι	2	6	8
Μαγαζιά	3	1	4
Χώροι κοινωνικής συγκέντρωσης	1	8	9
Σχολείο	1	1	2

Σχέδιο 4. Ένα κορίτσι αγροτικής προέλευσης απεικονίζει ως μέρος που της αρέσει ένα μέρος στη φύση. Συγκεκριμένα, σχεδίασε μία γέφυρα στη θάλασσα όπου πηγαίνει συχνά με την μαμά της και κάθονται, όπως αναφέρει στην συνέντευξη.

Σχέδιο 5. Ένα κορίτσι αστικής προέλευσης αναπαριστά ως μέρος που της αρέσει έναν τόπο παιχνιδιού και συγκεκριμένα ένα πάρκο (αριστερά).

Σχέδιο 6. Ένα κορίτσι αγροτικής προέλευσης απεικονίζει ως μέρος που της αρέσει έναν χώρο κοινωνικής συγκέντρωσης. Συγκεκριμένα, σχεδίασε μία εκκλησία και ανέφερε ότι της αρέσει, γιατί έχει χώρο και μπορεί να παίζει.

Σχετικά με τα μέρη που δεν τους αρέσουν η ανάλυση έδειξε ότι στο σύνολο του δείγματος ($N=41$) τα 10 παιδιά σχεδίασαν σπίτια (βλ. Σχέδιο 7) και 7 παιδιά δεν σχεδίασαν μέρη που δεν τους αρέσουν, εξηγώντας ότι δεν υπάρχουν τέτοια μέρη στη περιοχή όπου ζουν. Επίσης, 7 παιδιά ανέφεραν κάποια μέρη που δεν τους αρέσουν αποδίδοντάς τα στην ρύπανση (βλ. Σχέδιο 8) και 6 παιδιά ανέφεραν κάποια «εμπόδια» (βλ. Σχέδιο 9), τα οποία δυσκολεύουν τα ίδια να παίζουν. Τέλος, 4 παιδιά σχεδίασαν σχολείο, 3 παιδιά μαγαζιά, 2 παιδιά μέρος της φύσης και 1 παιδί σχεδίασε το κέντρο της πόλης, εξηγώντας ότι δεν του αρέσει η φασαρία σε αυτό.

Πίνακας 4.8.Λεπτομερής απεικόνιση των μερών της απαρέσκειάς τους στο σχέδιο των παιδιών για το άμεσο περιβάλλον τους

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Κανένα μέρος	2	5	7
Φύση	0	2	2
Εμπόδια παιχνιδιού	6	0	6
Σπίτια	6	4	10
Μαγαζιά	1	2	3
Ρύπανση	3	4	7
Σχολείο	1	3	4
Πλατεία	1	0	1
Φασαρία από την κίνηση στο κέντρο της πόλης	0	1	1

Σχέδιο 7. Ένα αγόρι αστικής προέλευσης απεικονίζει ως μέρος που δεν του αρέσει μία πολυκατοικία (αριστερά). Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι δεν του αρέσουν οι πολυκατοικίες, γιατί δεν έχουν αυλή και δεν επιτρέπονται τα σκυλιά.

Σχέδιο 8. Ένα κορίτσι αγροτικής προέλευσης απεικονίζει ως μέρος που δεν της αρέσει ένα χωράφι που έχει μέσα πεταμένα σκουπίδια (στη μέση).

Σχέδιο 9. Ένα αγόρι αστικής προέλευσης απεικονίζει ως μέρος που δεν του αρέσει ένα πάρκο (δεξιά). Συγκεκριμένα αναφέρει ότι δεν του αρέσει αυτό το πάρκο, γιατί είναι χαλασμένες οι κούνιες και δεν μπορεί να παίζει.

4.2.5 Αυτονομία κίνησης των παιδιών στο μέρος που ζουν

Όσον αφορά τον τρόπο που τα παιδιά μετακινούνται στα μέρη που τους αρέσουν η κωδικοποίηση των συνεντεύξεων τους έδειξε ότι η αυτονομία κίνησης δεν διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.9, στο σύνολο του δείγματος (N=41) τα 25 παιδιά δεν είναι αυτόνομα, ενώ τα 13 από τα οποία τα 9 προέρχονται από χωριό είναι αυτόνομα. Τα υπόλοιπα 3 δεν συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα καθώς ως μέρος που τους αρέσει ανέφεραν το σπίτι τους.

Πίνακας 4.9 Αυτονομία κίνησης των παιδιών στο μέρος που ζουν

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Αυτονομία	4	9	13

4.3 Σχέδιο β΄

Τα παιδιά στο σχέδιο για το μέρος που παίζουν περιέλαβαν κυρίως στοιχεία του ανθρωπογενούς, μετά του κοινωνικού και τέλος του φυσικού περιβάλλοντος, όπως φαίνεται και από τα σύνολα των παιδιών (βλ. Πίνακα 4.10).

Συγκεκριμένα, οι αναλύσεις έδειξαν ότι δεν υπάρχουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους. Όσον αφορά την απεικόνιση στοιχείων από το φυσικό περιβάλλον 24 παιδιά από χωριό (N=13) και από πόλη (N=11) απεικόνισαν στο σχέδιό τους στοιχεία από αυτό. Στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον απεικόνισαν 20 παιδιά από πόλη και 21 από χωριό. Τέλος, στοιχεία από το κοινωνικό περιβάλλον συμπεριέλαβαν στο σχέδιό τους 15 παιδιά από πόλη και 17 από χωριό.

Πίνακας 4.10 Απεικόνιση στοιχείων του φυσικού, ανθρωπογενούς και κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το μέρος που παίζουν

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Φυσικό	11	13	24

Ανθρωπογενές	20	21	41
Κοινωνικό	15	17	32

4.3.1 Απεικόνιση στοιχείων από το φυσικό περιβάλλον

Τα στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον που συμπεριέλαβαν τα παιδιά στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις τους για το μέρος που παίζουν κατηγοριοποιήθηκαν. Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες των στοιχείων από το φυσικό περιβάλλον που προέκυψαν είναι οι εξής: ήλιος, ουρανός, φυσικά στοιχεία όπως βουνά, φυτά και λίμνες, θάλασσα και ζώα. Οι αναλύσεις γενικά έδειξαν ότι δεν υπάρχουν διαφορές ανάλογα με τον τόπο προέλευσης των παιδιών όσον αφορά την παρουσία των παραπάνω στοιχείων στα σχέδιά τους για το μέρος που παίζουν. Πιο συχνά στο σχέδιο των παιδιών εμφανίζονται ο ήλιος (N = 15), ακολουθούν τα φυσικά στοιχεία όπως βουνά, φυτά, λίμνες (N = 14) και μετά ο ουρανός (N = 12) (βλ. Σχέδιο 10). Ενώ τα υπόλοιπα στοιχεία εμφανίζονται σε μία μειοψηφία παιδιών.

Για τον ήλιο η ανάλυση έδειξε ότι 8 παιδιά από χωριό και 7 από πόλη τον απεικόνισαν στο σχέδιό τους. Όσον αφορά τον ουρανό μόνο 7 παιδιά από χωριό και 5 από πόλη τον απεικόνισαν στο σχέδιό τους. Ίδιος αριθμός παιδιών της πόλης και του χωριού (N=7) σχεδίασε στοιχεία από τη φύση όπως βουνά, φυτά και λίμνες. Στο σύνολο του δείγματος, τα περισσότερα παιδιά (N=39) δεν σχεδίασαν θάλασσα και μόνο 2 την απεικόνισαν στο σχέδιό τους. Τέλος, τα περισσότερα παιδιά του δείγματος (N=37) δεν σχεδίασαν ζώα. Μόνο 4, εκ των οποίων τα 3 από χωριό και το 1 από πόλη απεικόνισαν στο σχέδιό τους ζώα.

Πίνακας 4.11 Απεικόνιση στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το μέρος που παίζουν

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Ήλιος	7	8	15
Ουρανός	5	7	12

Φυσικά στοιχεία όπως βουνά, φυτά και λίμνες	7	7	14
Θάλασσα	1	1	2
Ζώα	1	3	4

Σχέδιο 10. Ένα κορίτσι αγροτικής προέλευσης αναπαριστά το μέρος που παίζει με πολλά στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον όπως ήλιο, δέντρα, λουλούδι, ουρανό και ζώα (πεταλούδες).

4.3.2 Απεικόνιση στοιχείων από το ανθρωπογενές περιβάλλον

Όπως ήδη αναφέρθηκε (βλ. Πίνακα 4.10) όλα τα παιδιά και από χωριό ($N=21$) και από την πόλη ($N=20$) απεικόνισαν στο σχέδιό τους στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον.

Τα στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον που συμπεριέλαβαν τα παιδιά στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις τους για το μέρος που παίζουν κατηγοριοποιήθηκαν. Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες των στοιχείων από το

ανθρωπογενές περιβάλλον που προέκυψαν είναι οι εξής: γήπεδο, πλατεία, αυλή, παιδική χαρά, παιδότοπος, παιχνίδια, τεχνολογία, καφετέρια, εσωτερικός χώρος σπιτιού, δρόμος και σχολείο. Από τους πίνακες φαίνεται ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάλογα με τον τόπο προέλευσης των παιδιών όσον αφορά την παρουσία των παραπάνω στοιχείων στα σχέδιά τους για το μέρος που παίζουν. Πιο συχνά στο σχέδιο των παιδιών εμφανίζονται τα παιχνίδια (N=39) (βλ. Σχέδιο 11). Λιγότερο συχνά εμφανίζονται η αυλή (N=8) (βλ. Σχέδιο 12), η παιδική χαρά (N=7) (βλ. Σχέδιο 13), η πλατεία (βλ. Σχέδιο 14) και ο εσωτερικός χώρος σπιτιού (N=6) (βλ. Σχέδιο 15). Τα υπόλοιπα στοιχεία εμφανίζονται στο σχέδιο από μία μειοψηφία παιδιών.

Συγκεκριμένα, στο σύνολο του δείγματος (N=41), μόνο 4 παιδιά, 2 από χωριό και 2 από πόλη σχεδίασαν γήπεδο. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.12, 5 παιδιά από χωριό απεικόνισαν στο σχέδιό τους πλατεία, ενώ στην πόλη μόνο 1 παιδί σχεδίασε πλατεία. Στο σύνολο του δείγματος (N=41), μόνο 3 παιδιά από πόλη και 5 από χωριό απεικόνισαν αυλή στο σχέδιό τους. Για τις παιδικές χαρές η ανάλυση έδειξε ότι μόνο 4 παιδιά από πόλη και 3 από χωριό τις συμπεριέλαβαν στο σχέδιό τους. Σύμφωνα με τον Πίνακα 4.12 παρατηρείται ότι μόνο 3 παιδιά από πόλη σχεδίασαν παιδότοπο. Τα περισσότερα παιδιά (N=39), εκ των οποίων τα 20 από πόλη και τα 19 από χωριό απεικόνισαν στο σχέδιό τους παιχνίδια. Για την τεχνολογία η ανάλυση έδειξε ότι στο σύνολο του δείγματος (N=41) μόνο 2 παιδιά από χωριό απεικόνισαν την τεχνολογία στο σχέδιό τους. Όσον αφορά τις καφετέριες η ανάλυση έδειξε ότι μόνο 1 παιδί από πόλη απεικόνισε στο σχέδιό του καφετέρια. Σχετικά με τον εσωτερικό χώρο του σπιτιού η ανάλυση έδειξε ότι ο διπλάσιος αριθμός παιδιών από την πόλη (N=4) σε σύγκριση με το χωριό (N=2) σχεδίασαν εσωτερικό χώρο σπιτιού. Για τους δρόμους η ανάλυση έδειξε ότι μόνο 2 παιδιά από πόλη και 1 από χωριό απεικόνισαν δρόμο στο σχέδιό τους. Τέλος, στο σύνολο του δείγματος μόνο 1 παιδί από χωριό απεικόνισε στο σχέδιό του σχολείο.

Πίνακας 4.12 Απεικόνιση στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το μέρος που παίζουν

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Γήπεδο	2	2	4

Πλατεία	1	5	6
Αυλή	3	5	8
Παιδική χαρά	4	3	7
Παιδότοπος	3	0	3
Παιχνίδια	20	19	39
Τεχνολογία	0	2	2
Καφετέρια	1	0	1
Εσωτερικός χώρος σπιτιού	4	2	6
Δρόμος	2	1	3
Σχολείο	0	1	1

Σχέδιο 11. Ένα κορίτσι αστικής προέλευσης απεικονίζει στο σχέδιό της αρκετά από τα παιχνίδια με τα οποία παίζει. Συγκεκριμένα, σχεδίασε κούνιες, σχοινάκι, ένα πατίνι, μία φουσκωτή μπάλα και ένα μπαλάκι.

Σχέδιο 12. Ένα αγόρι αγροτικής προέλευσης αναπαριστά ως μέρος που παίζει την αυλή του σπιτιού του. Συγκεκριμένα, σχεδίασε το σπίτι του και μπροστά την αυλή, όπου παίζει με τα αδέρφια του με τα ποδήλατα.

Σχέδιο 13. Ένα κορίτσι αστικής προέλευσης αναπαριστά ως μέρος που παίζει την παιδική χαρά που βρίσκεται κοντά σε μία καφετέρια.

Σχέδιο 14. Ένα κορίτσι αγροτικής προέλευσης αναπαριστά ως μέρος που παίζει μία πλατεία.

Σχέδιο 15. Ένα κορίτσι αστικής προέλευσης αναπαριστά ως μέρος που παίζει έναν εσωτερικό χώρο σπιτιού. Συγκεκριμένα, απεικονίζει τον εαυτό της στο δωμάτιό της να παίζει με τα παιχνίδια της στο γραφείο της.

4.3.3 Απεικόνιση στοιχείων από το κοινωνικό περιβάλλον

Όπως ήδη αναφέρθηκε (βλ. Πίνακα 4.10) 17 παιδιά από χωριό και 15 από πόλη απεικόνισαν στο σχέδιό τους στοιχεία από το κοινωνικό περιβάλλον.

Το στοιχεία από το κοινωνικό περιβάλλον που συμπεριέλαβαν τα παιδιά στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις τους για το μέρος που παίζουν είναι οι άνθρωποι και το συναίσθημα που προσδίδουν σε αυτούς.

Όσον αφορά τους ανθρώπους η ανάλυση έδειξε ότι στο σύνολο του δείγματος ($N=41$) τα περισσότερα παιδιά από πόλη ($N=15$) και από χωριό ($N=17$) απεικόνισαν στο σχέδιό τους ανθρώπους. Σχετικά με το συναίσθημα των ανθρώπων η ανάλυση έδειξε ότι στο σύνολο του δείγματος ($N=41$), 27 παιδιά σχεδίασαν ανθρώπους με συναίσθημα.

Πίνακας 4.13 *Απεικόνιση στοιχείων του κοινωνικού περιβάλλοντος στα σχέδια των παιδιών για το μέρος που παίζουν*

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Άνθρωποι	15	17	32
Συναίσθημα	15	12	27

4.3.4 *Αυτονομία κίνησης των παιδιών στο χώρο που παίζουν*

Όσον αφορά τον τρόπο που τα παιδιά μετακινούνται στους χώρους που παίζουν η κωδικοποίηση των συνεντεύξεων τους έδειξε ότι η αυτονομία κίνησης δεν διαφοροποιείται στατιστικώς σημαντικά ανάλογα με τον τόπο προέλευσής τους. Στο σύνολο του δείγματος (N=41), 18 παιδιά δεν είναι αυτόνομα και 10 έχουν αυτονομία κίνησης. Τα υπόλοιπα 13 δεν συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα, καθώς είτε παίζουν στο δωμάτιό τους είτε στην αυλή του σπιτιού τους.

Πίνακας 4.14 *Αυτονομία κίνησης των παιδιών στο μέρος που παίζουν*

	Παιδιά αστικής προέλευσης	Παιδιά αγροτικής προέλευσης	Σύνολο
Αυτονομία	4	6	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΣΥΖΗΤΗΣΗ

5.1 Εισαγωγή

Ο σκοπός τον οποίο υπηρέτησε η συγκεκριμένη έρευνα, ήταν να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης σχετικά με το μέρος που ζουν και το μέρος που παίζουν. Το κύριο εργαλείο συλλογής των δεδομένων της έρευνας ήταν το παιδικό σχέδιο, το οποίο συνδυαζόταν με ημιδομημένη συνέντευξη. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια γενική αποτίμηση των ευρημάτων της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας. Επίσης, θα αναφερθούν οι επιπτώσεις και οι περιορισμοί της καθώς και κάποιες ενδεικτικές προτάσεις για μελλοντικές έρευνες, η διεξαγωγή των οποίων θα συνέβαλλε στον εμπλουτισμό του τομέα αυτού, δεδομένου του ερευνητικού κενού που υφίσταται.

5.2 Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά ηλικίας 10 χρονών απεικονίζουν το μέρος που ζουν με στοιχεία από το φυσικό, ανθρωπογενές και κοινωνικό περιβάλλον. Σύμφωνα και με προηγούμενες μελέτες (Rasmussen & Smidt, 2003. Özsou, 2012. Alerby, 2000) τα παιδιά απεικονίζουν τη γειτονιά τους με πλήθος περιοχών, αντικειμένων και ανθρώπων. Τα παιδιά σχεδιάζουν συχνά παιδικές χαρές, ανθρώπους, διαφορετικά είδη φυτών και ζώων, λόφους, παραλίες, καταστήματα, σπίτια, αυλές, εργοστάσια, αβιοτικούς παράγοντες όπως βουνά, λίμνες και ήλιο. Στην παρούσα έρευνα τα περισσότερα παιδιά αγροτικής προέλευσης σχεδίασαν στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον όπως ήλιο, ουρανό, φυτά, χώρους πρασίνου, νερό και ζώα, ενώ τα παιδιά αστικής προέλευσης απεικόνισαν σημαντικά λιγότερα στοιχεία από αυτό. Σύμφωνα με τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να τονίσουμε ότι αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι τα παιδιά που ζουν σε χωριά έχουν περισσότερη επαφή με τα στοιχεία της φύσης και η παρουσία της φύσης είναι πιο έντονη στο άμεσό τους περιβάλλον σε σύγκριση με τα παιδιά που ζουν σε μια πόλη όπου κατά κανόνα απουσιάζει το «πράσινο».

Σχετικά με την ποικιλία στοιχείων από το ανθρωπογενές περιβάλλον περισσότερα στοιχεία από αυτό απεικόνισαν τα παιδιά αστικής προέλευσης στο σχέδιό τους για το μέρος που ζουν. Συγκεκριμένα, σπίτια, χώροι εργασίας, οχήματα, δρόμοι, σκουπίδια, πάρκα, παιδικές χαρές, πλατείες, γήπεδα, εκκλησίες, παιδότοποι και σχολεία ήταν στοιχεία που απεικόνιζαν συχνά στο σχέδιό τους. Όπως διαπίστωσαν προηγούμενοι ερευνητές κάποιος μπορεί να δίνουν έμφαση σε στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον (π.χ. πυκνότητα, αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά), ενώ άλλοι επικεντρώνονται στα φυσικά στοιχεία της γειτονιάς (π.χ. πάρκα, βλάστηση και ζώα) (Frisch, et al., 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα πάρκα δεν εμφανίζονταν καθόλου στο σχέδιο των παιδιών αγροτικής προέλευσης, ενώ οι πλατείες απεικονίζονταν συχνά. Αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι στα χωριά δεν υπάρχουν πάρκα και ως μέρος παιχνιδιού έχουν τις πλατείες του χωριού. Τέλος, όσον αφορά την απεικόνιση στοιχείων από το ανθρωπογενές περιβάλλον και τα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης απεικόνισαν εξίσου ανθρώπους στο σχέδιό τους στους οποίους προσέδιδαν σε μερικές περιπτώσεις συναίσθημα.

Σε αυτό το σχέδιο εκτός από το μέρος που ζουν απεικόνιζαν τα μέρη που τους αρέσουν και αυτά που δεν τους αρέσουν. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα περισσότερα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης προτιμούν μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον και λιγότερα από το φυσικό. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά αστικής προέλευσης μεταξύ των μερών που τους αρέσουν απεικόνισαν περισσότερο τόπους παιχνιδιού, τη φύση και μαγαζιά, ενώ τα παιδιά αγροτικής προέλευσης απεικόνισαν χώρους κοινωνικής συγκέντρωσης, τη φύση και σπίτια. Όπως διαπίστωσαν και οι Béneker et al. (2010) οι θετικές εικόνες της πόλης μπορούν να βρεθούν ευρέως στα πάρκα, τους χώρους πρασίνου (δραστηριότητες αναψυχής), τα «όμορφα/ ενδιαφέροντα» κτίρια (ορόσημα) και τις εμπορικές περιοχές. Επίσης, υπάρχουν ενδείξεις εμπειρίας και καθημερινής ζωής, ιδιαίτερα τοπία κατανάλωσης, παιδικές χαρές ή ανοιχτοί χώροι. Οι νέοι φαίνεται να αναπαριστούν τις πόλεις ως χώρους για αναψυχή (ψώνια, αθλητισμός, διασκέδαση).

Όσον αφορά τα μέρη που δεν τους αρέσουν, τα παιδιά από πόλη και από αγροτική περιοχή απεικόνισαν πάλι μέρη από το ανθρωπογενές περιβάλλον. Συγκεκριμένα, τα παιδιά από την πόλη ως στοιχεία που δεν τους αρέσουν απεικόνισαν στο σχέδιό τους σπίτια και κάποια ανέφεραν εμπόδια, τα οποία δεν τους επιτρέπουν να παίζουν. Τέλος, τα παιδιά από αγροτική περιοχή ως στοιχεία που δεν τους αρέσουν απεικόνισαν σπίτια και ανέφεραν ότι δεν υπάρχει κανένα μέρος που να

μην τους αρέσει ή ανέφεραν κάποια μέρη που δεν τους αρέσουν αποδίδοντάς τα στην ρύπανση.

Σχετικά με την αυτονομία κίνησης των παιδιών στο μέρος που ζουν τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι διαφορές δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Τόσο στην πόλη, όσο και στο χωριό μια μειοψηφία των παιδιών (N=13) απολαμβάνει αυτονομία κίνησης. Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε αντίθεση με τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών, καθώς στην Ελλάδα η αυτονομία κίνησης των παιδιών φαίνεται να είναι περιορισμένη ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας τους. Ενώ, σύμφωνα με προηγούμενες μελέτες τα παιδιά που ζουν σε αγροτικά ή χαμηλής πυκνότητας περιβάλλοντα απολαμβάνουν μεγαλύτερη ελευθερία να μετακινούνται από τα παιδιά σε περιβάλλοντα υψηλής πυκνότητας (Heurlin-Norinder, 1996, Jones, 2000, Kytta, 1997, Nilheim, 1999, vander Spek και Noyon, 1997, O'Brien et al., 2000, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005). Επίσης, το εύρημα αυτό ότι τα παιδιά της πόλης είναι λιγότερο αυτόνομα υπογράμμισαν και οι Rissotto & Giuliani (2005) στην έρευνά τους που έδειξε ότι λόγω της αύξησης της κυκλοφορίας, του μειωμένου αριθμού δημόσιων χώρων καθιστούν όλο και πιο δύσκολη τη ζωή στις πόλεις. Αυτή η προοδευτική αποθάρρυνση από τον αστικό χώρο επηρεάζει ιδιαίτερα τα παιδιά, των οποίων η ελευθερία κίνησης έχει υπονομευθεί (Hillman et al., 1990, O'Brien et al., 2000, όπ. ανάφ στο Kytta, 2005).

Σχετικά με το δεύτερο σχέδιο στο οποίο τα παιδιά απεικόνιζαν το μέρος που παίζουν, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά το απεικονίζουν με στοιχεία από το φυσικό, ανθρωπογενές και κοινωνικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, στα σχέδια και των παιδιών αγροτικής αλλά και αστικής προέλευσης κυριαρχούν στοιχεία του ανθρωπογενούς, μετά του κοινωνικού και τέλος του φυσικού περιβάλλοντος. Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία από τη φύση διαδραματίζουν τον λιγότερο σημαντικό ρόλο στο πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά τους χώρους παιχνιδιού. Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε αντίθεση με προηγούμενη έρευνα (Ghanbari-Azarneir et al., 2015), από την οποία διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που ζουν σε αγροτική περιοχή προτιμούν τα φυσικά στοιχεία στις συνθέσεις των παιχνιδιών τους. Στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον όπως γήπεδο, πλατεία, αυλή, παιδική χαρά, παιδότοπο, παιχνίδια, τεχνολογία, καφετέρια, εσωτερικό χώρο σπιτιού, δρόμο και σχολείο απεικόνισαν εξίσου τα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης. Συγκεκριμένα, και οι δύο ομάδες παιδιών απεικόνισαν στο σχέδιό τους παιχνίδια, αυλή και παιδική χαρά. Όπως αναφέρουν και οι Veitch et al. (2006) τα παιδιά συχνά

παίζουν σε δημόσιους ανοιχτούς χώρους όπως πάρκο, παιδική χαρά, αλλά συνηθισμένη τοποθεσία παιχνιδιού αποτελεί και η αυλή του σπιτιού. Επίσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα προηγούμενης έρευνας (Rasmussen, 2004), καθώς και της παρούσας έρευνας φαίνεται ότι τα παιδιά αποδίδουν νόημα στις «γωνίες» του θεσμοποιημένου τριγώνου -αυλή, παιδική χαρά και χώροι ψυχαγωγίας, καθώς η καθημερινή ζωή των παιδιών οργανώνεται σε αυτούς τους χώρους. Τέλος, όσον αφορά την απεικόνιση στοιχείων από το κοινωνικό περιβάλλον τα παιδιά αστικής και αγροτικής προέλευσης απεικόνισαν εξίσου ανθρώπους στο σχέδιό τους για το χώρο παιχνιδιού, στους οποίους προσέδιδαν συναίσθημα.

Σχετικά με την αυτονομία κίνησης των παιδιών στο μέρος που παίζουν τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων παιδιών. Η αυτονομία κίνησης είναι μειωμένη τόσο για τα παιδιά αγροτικής όσο και για τα παιδιά αστικής προέλευσης. Μόλις 10 στα 41 παιδιά είναι αυτόνομα στο μέρος που ζουν. Αυτό το εύρημα έρχεται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών. Πιο συγκεκριμένα, οι O'Brien et al. (2000) αναφέρουν ότι τα παιδιά πήγαιναν στα τοπικά μαγαζιά, έπαιζαν στους δρόμους, πήγαιναν και γυρνούσαν από το σχολείο χωρίς τη συνοδεία ενήλικα και τέλος πήγαιναν μόνοι τους σε σπίτι φίλου τους. Επίσης, διαπίστωσαν ότι ένα υψηλό ποσοστό παιδιών που ζουν σε μια νέα πόλη επιτρέπονται να παίζουν στους δρόμους, να κάνουν ποδήλατο σε κεντρικούς δρόμους, να πηγαίνουν σε σπίτι φίλων τους με τα πόδια, να πηγαίνουν κινηματογράφο ή στο εμπορικό κέντρο μακριά από το σπίτι τους και να βγαίνουν έξω αργά τη νύχτα. Όμως αυτό δεν ισχύει στις σύγχρονες πόλεις, καθώς υπάρχουν πολλοί παράγοντες που εμποδίζουν τα παιδιά να είναι αυτόνομα. Όπως αναφέρουν οι Veitch et al. (2006) σχετικά με τις επιρροές του ενεργού-ελεύθερου παιχνιδιού προέκυψαν ως βασικά κοινωνικά θέματα η ασφάλεια (ο πιο συνηθισμένος παράγοντας που επηρεάζει τον τόπο που παίζουν τα παιδιά) και οι κοινωνικοί παράγοντες και ως σημαντικά θέματα φυσικού περιβάλλοντος οι εγκαταστάσεις στα πάρκα και στις παιδικές χαρές.

5.3 Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Η παρούσα έρευνα επιχείρησε να διερευνήσει τις αντιλήψεις των παιδιών ηλικίας 10 χρονών αστικής και αγροτικής περιοχής, μέσω του παιδικού σχεδίου. Το

μέγεθος του δείγματος που επιλέχθηκε για την μελέτη αυτή ($N = 41$) ήταν σχετικά μικρό. Γι' αυτό το λόγο, δεν υπάρχει δυνατότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων για όλα τα παιδιά της χώρας, διότι το δείγμα δεν ήταν αντιπροσωπευτικό. Επομένως, αν η έρευνα επαναλαμβανόταν, θα ήταν καλό να επιλεγόταν ένα μεγαλύτερο δείγμα. Η επιλογή του πραγματοποιήθηκε από τη Δ' τάξη ενός σχολείου της πόλης του Βόλου και από χωριά της Χαλκίδας, της Κατερίνης και της Καρδίτσας. Καθώς ο Βόλος δεν αποτελεί μεγάλο αστικό κέντρο θα ήταν καλό η έρευνα να πραγματοποιούνταν σε μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας, όπως την Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη, προκειμένου να καταλήξουμε σε πιο αξιόπιστα και αντικειμενικά αποτελέσματα. Αυτό γιατί η έρευνα αφορούσε τη σύγκριση των αντιλήψεων παιδιών αστικής και αγροτικής προέλευσης για το μέρος που ζουν και το μέρος που παίζουν. Επίσης, σε μελλοντικές έρευνες θα μπορούσε το δείγμα να αποτελείται από παιδιά διαφορετικών ηλικιών, έτσι ώστε να μπορούν να συγκριθούν τα αποτελέσματα μεταξύ τους. Ακόμη, θα ήταν χρήσιμο να γίνει η σύγκριση μεταξύ των δύο φύλων σχετικά με το μέρος που παίζουν. Τέλος, σε μία μελλοντική έρευνα θα είχε αξία να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις και στους γονείς των παιδιών, οι οποίοι θα μπορούσαν να δώσουν πιο ακριβείς πληροφορίες σχετικά με την αυτονομία των παιδιών τους αλλά και με τα μέρη που παίζουν.

Επιπρόσθετα, ένα σημαντικό μειονέκτημα της έρευνας αυτής, αποτελεί το γεγονός πως τα παιδιά όταν τους ζητήθηκε να σχεδιάσουν τα μέρη της αρέσκειάς τους και της απαρέσκειάς τους από το μέρος που ζουν (χωριό/ πόλη), εστίαζαν περισσότερο στο τι τους αρέσει και τι δεν τους αρέσει γενικά και όχι στα μέρη, παρά το γεγονός ότι τους δινόταν και επιπλέον επεξηγήσεις, καθώς δυσκολεύονταν να την κατανοήσουν. Για παράδειγμα, ένα αγόρι κατά τη διάρκεια της συνέντευξης σε αυτήν την ερώτηση απάντησε ότι του αρέσουν τα πουλάκια, ο ήλιος, τα λουλούδια και το παιχνίδι. Επίσης, ένα άλλο αγόρι είπε ότι του αρέσει να εξερευνά τα ζώα και τα έντομα, να παίζει μπάσκετ, ποδόσφαιρο και ηλεκτρονικά παιχνίδια.

Επίσης, ένας ακόμη περιορισμός της παρούσας έρευνας αποτελεί το γεγονός ότι δεν είναι ξεκάθαρη η αυτονομία όσον αφορά τα παιδιά που παίζουν στην αυλή του σπιτιού τους, ακόμη και αν επεξεργαστούμε τις συνεντεύξεις, καθώς δεν γνωρίζουμε αν τα παιδιά είναι μόνα τους στην αυλή ή τα επιβλέπουν οι γονείς.

Τέλος, ένας περιορισμός της παρούσας έρευνας αποτελεί το γεγονός ότι τα παιδιά στο σχέδιό τους, που απεικόνιζαν το μέρος που ζουν και τα μέρη που τους αρέσουν ή που δεν τους αρέσουν σε αυτό, εστίαζαν περισσότερο σε αυτά και κάποια δεν συμπεριλάμβαναν στο σχέδιο τους το μέρος που ζουν (πόλη/ χωριό). Έτσι, σε μία

μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να αποτελέσει ξεχωριστό σχέδιο αυτό που θα απεικονίζει τα μέρη που τους αρέσουν ή δεν τους αρέσουν και άλλο σχέδιο που θα απεικονίζει μόνο το μέρος που ζουν, από το οποίο θα μπορούσε να προκύψει και μία νέα μεταβλητή, αυτή της ικανότητας σχεδιαστικής αποτύπωσης του χώρου, δηλαδή πώς τα παιδιά αντιλαμβάνονται το χωριό ή την πόλη τους αντίστοιχα.

5.4 Επιπτώσεις της έρευνας

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τις δημόσιες αρχές, οι οποίες θα μπορούσαν να τα λάβουν υπόψη για πιθανό επόμενο σχεδιασμό χώρων παιχνιδιού ή οποιαδήποτε αλλαγή στο χώρο διαβίωσης των παιδιών.

Επίσης, η συγκεκριμένη έρευνα μπορεί να αποτελέσει μία αφορμή, έτσι ώστε οι δημόσιες αρχές να αντιληφθούν ότι πρέπει να δίνουμε και στα παιδιά το χώρο, ώστε να εκφράζουν και τα ίδια τις απόψεις τους σχετικά με τη διαμόρφωση του χώρου που ζουν και των τόπων παιχνιδιού και να μπορούν να παρεμβαίνουν σε αυτό.

Τέλος, σε μία μελλοντική έρευνα θα είχε αξία τα παιδιά να προτείνουν λύσεις σχετικά με το πώς αλλιώς θα ήθελαν να είναι τα μέρη που δεν τους αρέσουν και οι τόποι παιχνιδιού. Η έρευνα αυτή θα μπορούσε να κάνει χρήση του παιδικού σχεδίου ως τεχνική καταγραφής των ιδεών τους, το οποίο θα μπορούσε να συνδυάσει τη χρήση της συνέντευξης, ώστε να υπάρξει η δυνατότητα για μία βαθύτερη και συνολικότερη διερεύνηση των ιδεών των παιδιών για το θέμα.

5.5 Γενικά συμπεράσματα

Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν μέρη που αρέσουν και άλλα που δεν αρέσουν στα παιδιά. Αναλυτικότερα τα παιδιά ως μέρη της αρέσκειάς τους (τόποι παιχνιδιού, χώροι κοινωνικής συγκέντρωσης) ή της απαρέσκειάς τους (σπίτια) επιλέγουν κυρίως από το ανθρωπογενές περιβάλλον. Έτσι, συμπεραίνουμε ότι τα παιδιά των ελληνικών πόλεων και χωριών δεν δίνουν μεγάλη σημασία στα μέρη του φυσικού περιβάλλοντος. Αντίθετα, προτιμούν τους

δομημένους χώρους κάτι το οποίο αποδεικνύεται και από προηγούμενες μελέτες, από τις οποίες διαπιστώθηκε ότι τα τελευταία χρόνια το παιδικό παιχνίδι μετακινήθηκε από τους φυσικούς χώρους σε ειδικά σχεδιασμένους και χώρους περιορισμένους φυσικά (Myhre, 1994 όπ. ανάφ. στο Rasmussen & Smidt, 2003). Όμως σύμφωνα με μια ποικιλία μελετών οι χώροι πράσινου συμβάλλουν στην υγιή ανάπτυξη του παιδιού, καθώς βοηθούν στην γνωστική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξή του (Taylor & Kuo, 2005) Οι πράσινοι χώροι παιχνιδιού προάγουν πιο δημιουργικές μορφές παιχνιδιού απ' ό,τι οι δομημένοι. Επίσης, σε αυτούς τους χώρους τα παιδιά έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση σε ενήλικες, η οποία αυξάνει το δυναμικό αλληλεπίδρασης των παιδιών με αυτούς, γεγονός που στηρίζει την κοινωνική ανάπτυξη (Kirkby, 1989. Faber Taylor, Kuo & Sullivan, 1998, όπ. ανάφ. στο Taylor & Kuo, 2005). Επομένως, προκύπτει η ανάγκη να έχουμε πιο «φιλικούς» και πράσινους τόπους διαβίωσης (πόλεις / χωριά) για τα παιδιά και να μπορούν αυτά να παρεμβαίνουν στην αναβάθμιση της ποιότητας αυτών των χώρων.

Στηριζόμενοι στο γεγονός ότι τα παιδιά των ελληνικών πόλεων και χωριών προτιμούν θεσμοθετημένους χώρους όπως πάρκα, παιδικές χαρές, πλατείες κ.ά., αλλά και με βάση τα αποτελέσματα σχετικά με την αυτονομία των παιδιών στο μέρος που ζουν και στο μέρος που παίζουν συμπεραίνουμε ότι η αυτονομία κίνησής τους είναι μειωμένη ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας τους. Αναλυτικότερα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι εφόσον τα παιδιά βρίσκονται περιορισμένα σε αυτούς τους χώρους και είναι υπό την επίβλεψη των γονέων τους, μειώνεται η ελευθερία κίνησής τους σε αυτούς. Όπως έχουν διαπιστώσει και άλλοι ερευνητές, η κινητική ανεξαρτησία φαίνεται να επηρεάζει τους χώρους δραστηριοτήτων των παιδιών (Villanueva et al., 2012). Έτσι, τα παιδιά πηγαίνουν σε μέρη όπου οι γονείς έχουν την δυνατότητα να τα ελέγχουν, όπως φαίνεται και παραπάνω. Αυτό συμβαίνει γιατί τις τελευταίες δεκαετίες αυξήθηκε η κυκλοφορία, μειώθηκε ο αριθμός των δημόσιων χώρων και η αίσθηση κοινότητας με αποτέλεσμα να καθιστά όλο και πιο δύσκολη τη ζωή των παιδιών στις πόλεις. Επομένως, οι γονείς δικαιολογούν τον περιορισμό της κυκλοφορίας αναφέροντας πιο συχνά την ανησυχία τους για την ασφάλεια των παιδιών τους (Rissotto & Giuliani, 2005).

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aarts, M-J., Wendel-Vos, W., van Oers, H., van de Goor I., & J. Schuit, A. (2010). Environmental Determinants of Outdoor Play in Children. A large scale cross-sectional study. *American Journal of Preventive Medicine*, 39(3), 212-219. Doi:10.1016/j.amepre.2010.05.008

Alerby, E. (2000). A Way of Visualising Children's and Young People's Thoughts about the Environment: A study of drawings. *Environmental Education Research*, 6(3), 205-222. DOI:10.1080/13504620050076713

Béneker, T., Sanders, R., Tani, S., & Taylor, L. (2010). Picturing the city: young people's representations of urban environments. *Children's Geographies*, 8(2), 123-140. DOI:10.1080/14733281003691384

Bonoti, F., Leondari, A., & Mastora, A., (2013). Exploring Children's Understanding of Death: Through Drawings and the Death Concept Questionnaire. *Death Studies*, 37(1), 47-60

Bosacki, S. L., Zopito, M. A., & Dane, A. V. (2006). Voices from the classroom: pictorial and narrative representations of children's bullying experiences. *Journal of Moral Education*, 35(2), 231–245.

Burgess, A. W., & Hartman, C. R. (1993). Children's drawings. *Child Abuse & Neglect*, 17(1), 161-168.

Cubukcu, E., Kahraman, D. E., & Yavasal, F. O. (2018). Comparing the lifestyles and environmental perceptions of rural and urban children: a case study in Turkey. *Journal of Housing and the Built Environment*, 33(4), 861–875.

Cunningham, C., Jones, M., Barlow, M., (1996). Town planning and children: a case study of Lismore, New South Wales, Australia. Department of Geography and Planning, University of New England, Armidale.

Drianda, R. P., Kinoshita, I., & Said, I. (2014). The Impact of Bandung City's Rapid Development on children's Independent Mobility and Access to Friendly Play Environments. *CHILDREN & SOCIETY*, 29(6), 637–650. DOI:10.1111/chso.12105

Ferré, M. B., Guitart, A. O., & Ferret, M. P. (2006). Children and playgrounds in Mediterranean cities. *Children's Geographies*, 4(2), 173–183. DOI:10.1080/14733280600806999

Ghanbari-Azarneir, S., Anbari, S., Hosseini, S-B., & Yazdanfar, S-A. (2015). Identification of Child-Friendly Environments in Poor Neighborhoods. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 201, 19 – 29. www.sciencedirect.com, Doi:10.1016/j.sbspro.2015.08.114

Gross J., & Hayne H. (1998). Drawing Facilitates Children's Verbal Report of Emotionally Laden Events. *Journal of Experimental Psychology*. 4(2), 163-179.

Kytta M. (2005). Environmental child-friendliness in the light of the Bullerby Model. In C. Spencer & M. Blades (Eds.), *Children and their Environments: Learning, Using and Designing Spaces* (pp. 156-159). U.S.A., New York: Cambridge University Press

Lehman-Frisch, S., Authier, J.-Y., & Dufaux, F. (2012). 'Draw me your neighbourhood': a gentrified Paris neighbourhood through its children's eyes. *Children's Geographies*, 10(1), 17–34. DOI:10.1080/14733285.2011.638175

Mackett, R., Brown, B., Gong, Y., Kitazawa, K., & Paskins, J. (2007). Children's Independent Movement in the Local Environment. *Built Environment*, 33(4), 454-468.

Malchiodi, C. A. (1998). *Understanding Children's Drawings*. New York: Guilford Press.

O'Brien, M., Jones, D., Sloan, D., & Rustin M. (2000). Children's independent spatial mobility in the urban public realm. *Childhood*, 7(3), 257-277.

Özsoy, S. (2012). Investigating Elementary School Students' Perceptions about Environment through Their Drawings. *Educational Sciences: Theory and Practise*, 12(2), 1132-1139.

Rasmussen, K. (2004). Places for children – children's places. *Childhood*, 11(2), 155–173.

Rasmussen K., & Smidt S. (2003). Children in the neighbourhood: the neighbourhood in the children. In P. Christensen & M. O'Brien (Eds.), *Children in the City: Home, neighbourhood and community* (pp. 82-91), London, New York: RoutledgeFalmer

Rissotto A., & Giuliani M. V. (2005). Learning neighbourhood environments: the loss of experience in a modern world. In C. Spencer & M. Blades (Eds.), *Children and their Environments: Learning, Using and Designing Spaces* (pp. 89-101). U.S.A., New York: Cambridge University Press

Robson, C. (2007). Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Αθήνα: Gutenberg.

Tandy, C. (1999). Children's diminishing play space: a study of inter generational changes in children's use of their neighbourhoods. *Australian Geographical Studies*, 37 (2), 154–162.

Taylor A. F. & Kuo F. E., (2005). Is contact with nature important for healthy child development? State of the evidence. In C. Spencer & M. Blades (Eds.), *Children and their Environments: Learning, Using and Designing Spaces* (pp. 139-143). U.S.A., New York: Cambridge University Press

Timperio, A., Crawford, D., Telford, A., & Salmon, J. (2004). Perceptions about the local neighborhood and walking and cycling among children. *Preventive Medicine*, 38(1), 39–47. www.sciencedirect.com

Veitch, J., Bagley, S., Ball, K., & Salmon, J. (2006). Where do children usually play? A qualitative study of parent's perception's of influences on children's active free-play. *Health and Place*, 12(4), 383-393. www.elsevier.com/locate/healthplace, Doi:10.1016/j.healthplace.2005.02.009

Villanueva, K., Giles-Corti, B., Bulsara, M., McCormack, G. R., Timperio, A., Middleton, N., Beesley, B., & Trapp, G. (2012). How far do children travel from their homes? Exploring children's activity spaces in their neighborhood. *Health and Place*, 18(2), 263-273. Doi:10.1016/j.healthplace.2011.09.019

Yurtal, F., & Kazim, A. (2010). An Investigation of School Violence Through Turkish Children's Drawings. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(1), 50-62.